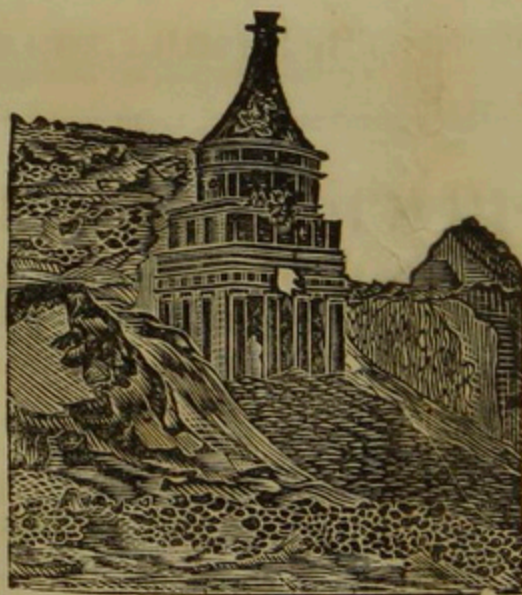

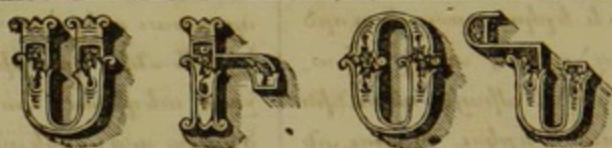
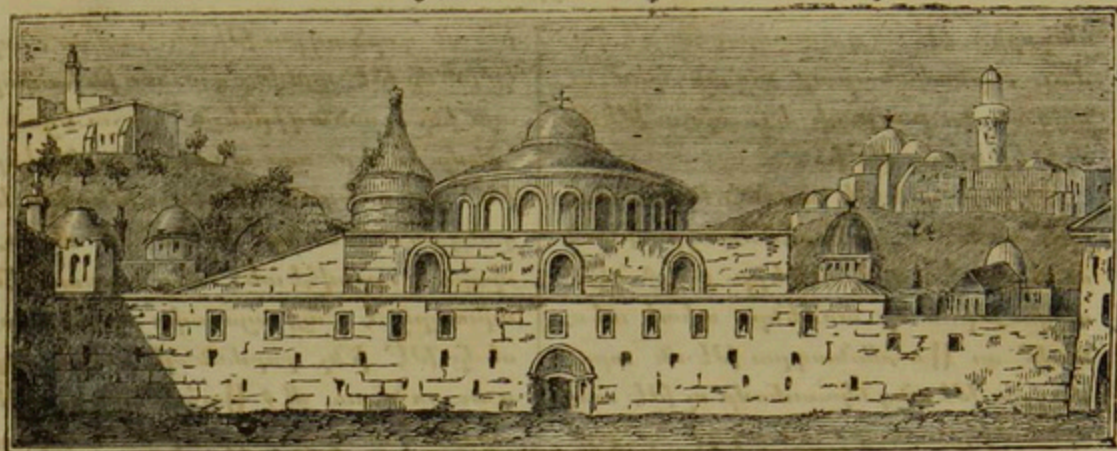
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՌԳԵՅԻՆ, ԲԸՆԸՄԻՐԱԿԱՆ, ԳԻՐԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԸՂԱՔԸԿԱՆ

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻՐԱՄԵԸՅ

ՅԵՐՈՒՍԸՂԷՄ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ
1872

ԵՕԹՆԵՐՈՐԻ ՏՐԳԻ
ԹԻՒ 10.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31.
1872.

ԸՋԳԸՅԻՆ, ԲԱՆԱԾԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ԽԲՐԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԽԱՐԻՍԻ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ (*)

Քա՛ն որ ազգի մը կամ ժողովրդի մը յառաջագիծութեան, բարեւրութեան եւ խաղաղութեան հիմունքը բարոյական կրթութեան վերայ հաստատուած չեն, կարելի չէ որ հաստատուն, կատարեալ և տեւական լինին։ Եւ որովհետեւ սրաի դառն ցաւով կը տեսնենք՝ որ մեր ազգային բոլորական կեանքն զուրկ է սոյն օրինակ կրթութենէ, անոր համար ոչ իրեն Սահմանադրութիւն ունենալը, ոչ լրագրութիւն և ոչ շատ մը դպրոցներ ունենալը իրեն հիմնական և իրական օգուտ մը կ'առնեն. հետեւաբար այս դրութեամբ ժողովրդեան շարժում

ներն աննպատակ են։ Յիշաւի Սահմանադրութիւն ունենալ, սահմանադրական օրինոք կառավարիլը լաւ բան է. ինչպէս որ Եւրոպական բոլոր մեծ ազգերն ընդունած են սոյն կառավարական ձեւն ու եղանակը։ Սակայն պէտք է գիտնանք՝ որ Սահմանադրութեան հոգին գործն է. երբ գործ չը կայ, Սահմանադրութիւնը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ աննպատակ և անկենդան օրէնք մի, որոյ կապուողներն աւելի կ'անդամաւորին, քան թէ կը կազմակերպին, աւելի կը յետադիմեն, քան թէ կը յառաջագիծեն. վասն զի ազգաց շինութեան տարրը և հոգին գործունէութիւնն է, ուստի երբ ազգ մի ինքզինքը

(*) Հարունակութիւնը, տես թիւ 9 :

անգործութեան դատապարտած է կամաւ , բնականաբար ազան կամ աւնագան կը քայքայի եւ ոչնչութեան մէջ կը գահավիժի :

Այսօր գրեթէ տասն և երկու տարի է՝ որ մեր ազգը Սահմանադրութիւն ունեցած է , սակայն երբ լուրջ նկատողութիւն մի առնենք , պիտի տեսնեմք՝ որ Սահմանադրութեան տրամադրութեանց նկատմամբ ոչ թէ տասը և երկու տարուան արդիւնք կամ գործ , այլ տասն և երկու օրուան գործ հազիւ կայ : Արդ՝ ըսել է ազգը լոկ աւուան կապուելով , միայն անունին խարուելով՝ տասն և երկու տարուան մեծ և անդարմանելի կորուստ մի ըրած է : Ի՞նչ բանի արդիւնք է այս կորուստը , ինչի՞ հետեւութիւն է այս վնասառիթ անգործութիւնը , անշուշտ բարոյական կրթութեան պակասութեան իրական հետեւութիւնն է : Վասն զի երբ կանխաւ ճանչնար ճշմարիտ յառաջագիմութեան ի՞նչ լինելը , երբէք օդաբաղն խօսից և նորամուտ ձայներու չը պիտի հաւատար և խօսքը աւելի սիրէր քան թէ գործը : Երբ անձնիւր անհատ ճանչնար իւր պարտքը , ճանչնար ազգին շինութեան համար իւր կոչումը , այն ժամանակ միայն Սահմանադրութիւնը ինչպէս այլոց , նոյնպէս և մեզ յառաջագիմութեան պատճառ պիտի լինէր : Իայց որովհետեւ շատ քիչերն են իրենց պաշտքն ու կոչումը ճանչցողները , այս պատճառաւ ցարդ անգործադրելի մը նայ Սահմանադրութիւնը և թերեւս պիտի մնայ :

Տասն և երկու տարի է , ասացինք՝ որ սահմանադրական անունն առած է մեր ազգը իւր վրան . սակայն տակաւին նոր կը լսեմք , որ Արդ . Վարչութիւնը Գաւառները հարկեցուցիչ հրահանգներ կը ղրկէ Սահմանադրու-

թեան գործադրութեան համար , նոր կը լսեմք թէ՛ այս ինչ գաւառին համար այս ինչ գործադիրներն որոշուեցան , Չեմք ուզեր այս առթիւ նշանակել թէ՛ ցարդ եղած անհագութեանց և զանցառութեանց մասին ո՞վ մեղապարտէ . որովհետեւ մեր նպատակէն արտաքոյ է . այլ այսչափը միայն կ'ասեմք թէ՛ ի՞նչ զարմանալի բան է , որ գաւառներու մէջ Սահմանադրութեան միջնական գործադրութեան համար պարտաւորիչ հրահանգներ կը ղրկուին Խրիմեանի Վատրիարքութեան օրով . շատ տեղերու համար յատուկ գործադիր պաշտօնեաներ կ'որոշուին և կը ղրկուին դարձեալ Խրիմեանի օրով . մինչդեռ ոմանք , մանաւանդ զիւրեք ազգին ողջամիտ մասը կարծեցընող կարգ մը մարդիկ ՚ի վերայ տանեաց կը քարոզեն անընդհատ թէ՛ Խրիմեանը հակա-սահմանադրական է , թէ՛ Սահմանադրութիւնը կուզէ ջնջել , որպէս զի միապետաբար գործէ : Արդեօք այս կարգ մը մարդիկը երբ այս ամենը կը լսեն , մանաւանդ երբ կը տեսնեն , չէ՞ն ամաչեր իրենց հրապարակական ստութեան վերայ և կամ գոնէ այս մասին իրենց խղճին խայթը չէ՞ն զգար :

Անք Խրիմեանի գործոց և այս կարգի մարդկանց խօսից մէջ եղած հակասութիւնն երկու կերպով կը մեկնեմք . այսինքն կամ՝ նոքա Սահմանադրութեան ոգին տակաւին չեն իմացած և չեն ըմբռնած թէ՛ Սահմանադրութիւնը գործով Սահմանադրութիւն է ո՞չ թէ խօսքով : Եթէ մեր սոյն կարծիքը ստացէ , մեզ համար նոքա յետին աստիճանի աղէտներ եւ յիմարներ են . և կամ այս ամենը գիտնալով հանդերձ կուզեն զԽրիմեան տապալել , կուզեն գահընկեց առնել . որպէս զի Սահմանադրութիւնը իւր տասն և մէկ ամեայ ամուլ վիճակին

մատնեն . իսկ եթէ վերջին կարծիքս ստոյգ է քան թէ առաջինը , պարզապէս դժբա Սահմանադրութեան ուխտեալ թշնամիներն են , հետեւաբար ամբողջ ազգին վատ դարանակալներն . վասն զի ինչ կը նշանակէ Սահմանադրութիւնը գործադրութեան մէջ գնող և կամ գոնէ այս մասին աշխատող խորմեանը վատահամբաւել թէ՛ կուզէ ազգային Սահմանադրութիւնը տապալել . թողունք այս և դառնանք մեր բուն խօսքին :

Թէպէտ և ներկայ Վարչութիւնը տղտու հրամաններ և հրահանգներ կը ղըլէ գաւառները ի գործադրութիւն Սահմանադրութեան , թէպէտ և յատուկ պաշտօնեաներ կը ղըլէ այս մասին , այսու ամենայնիւ մեր չեմք հաւատար՝ որ կատարելապէս ի գործ դրուի Սահմանադրութիւնը գաւառներուն մէջ . կը թերահաւատիմք այս մասին , և անս պատճառը . նախ՝ որ գաւառացին Սահմանադրութեան մասին շատ տգէտ է . թողումք ամենը , թերեւս շատ տեղերու մէջ չեն հասկանար , թէ՛ ինչ է քուէն և քուէարկութիւնը . երկրորդ՝ չեմք յուսար , որ նոքա ճշտապէս իմանան ընտրողական պարտքն ու իրաւունքը՝ որք Սահմանադրութեան բուն ոգին են : Եւստ մեզ զարմանալի և մեղադրելի չէ գաւառացւոյն այս մասին ունեցած տըգիտութիւնը , քանի որ մի և նոյն աւսածներս Պօլսոյ մէջ անգամ լաւ հասկացողներ խիստ քիչ կը գտնուին . վասն զի Պօլսոյ մէջ՝ որ գաւառաց կեդրոնն համարուած է , շատ անգամ տեսած եմք և այժմ կը լսեմք թէ ինչ եղանակաւ կը կատարուին ընտրութիւնք , թէ անձնասէր անձինք ինչ պէգալի դերեր կը խաղան հասարակութեան բուէն իրենց հաճոյից և կրից կատարման գործի դարձնելով : Երբ քուէարկու-

թեան մէջ , որ պէտք է ամենայն ուղղութեամբ և ճշմարտութեամբ լինի , նենգութիւն և խարդախութիւն մուտ կը գտնեն դաս մը մարդկան ձեռքով , այլ եւս Սահմանադրութիւնը ինչ ագուտ կարող է առնել . մի թէ Սահմանադրութիւնը մարդկանց ուղղասիրութիւն կուսուցանէ , թէ չէ մարդիկ ինքնին պէտք է ուղղասէր լինին . քանի որ մարդիկ ճշմարտութենէն աւելի նենգութիւնը կը սիրեն . ինչպէս կարելի է , որ Սահմանադրութիւնը յառաջադիմութեան պատճառ լինի . վասն զի Սահմանադրութիւնը ինչպէս վերեւն ասացինք ինքն ըստ ինքեան անկենդան օրէնք մ'է . երբ ի լաւն գործ դրուի շահաւետ և օգտակար արդիւնքներ յառաջ կը բերէ . իսկ ընդհակառակն երբ վատ և գէշ մարդկան ձեռքը խաղողիք դառնայ , աւելի չար և վնասակար հետեւանքներ կուտենայ : Արեւմտ Սահմանադրութիւնը ինքնին յառաջադիմութիւն չը ճնիր , այլ մարդն է որ զայն ի լաւն գործ դընելով՝ կը յառաջադիմէ , արդ՝ քանի որ Սահմանադրութեան ոգւոյն համաձայն մարդ չը լինի , Սահմանադրութիւնը ոչ ինչ է :

Եւս թողունք , մի թէ ուրիշ պարագաներու մէջ Սահմանադրութիւնը օրինաւորապէս ի գործ դրուած է . մի թէ ժողովրդեան պարտքն ու իրաւունքը միմիայն ընտրութեան մասնակցիլ է , մի թէ ընտրելոյն պարտքն ու իրաւունքն է ընտրուիլ և ստանձնել այն պաշտօնը , յոր ժողովրդեան քուէն կը կոչէ զինքն : Եւս չէ միայն , եթէ հասարակութիւնը այս չափը միայն իրեն պարտք և իրաւունք ճանչցած և ըմբռնած է , շատ կը սխալի . նոյնպէս և ընտրեալք , վասն զի ընտրութեանէն յետոյ ժողովուրդը ամենամեծ իրաւունք մի և ս ունի , այն է համարաւորութեան

իրաւունքը, նմանապէս և ընտրելով՝
 ընտրուելէն զինի մեծ պարտք մի եւս
 ունին առ ընտրողը, այն է համարա-
 տուութեան պարտքը, զոր մինչև ցայ-
 սօր ոչ այնչափ նկատողութեան տու-
 նուած և ոչ այնչափ կարեւորութիւն
 տրուած է այս մասին, և ահա այս
 անձանաչողութիւնն է պատճառ թա-
 ղական այնչափ խռովութեանց եւ
 յուզմանց, այս է պատճառ, թաղական
 խորհրդոց շատ անգամ կազմութիւնը
 չը լսուած, լուծումը կը լսուի. վասն
 զի թաղեցին ընտրելով զթաղական
 խորհուրդը, իւր պարտաւորութիւնը
 ըլիւ ՚ի գործ դրած կը համարի. այնու-
 հետեւ բնաւ չը հսկեր նորա գործոց
 և ընթացից վերայ. իրբեւ տէր չըսու-
 հաններ անկէ իւր գործոց համարը.
 այս չննէն զատ իւր ընթացքովն,
 կամ աւելի ճիշտ է ասել իւր տգիտու-
 թեամբն նորա իշխանական դիրք մը կը
 տայ, որով պաշտօնեայն տէր կը լինի.
 իսկ տէրը հպատակ: Այնուհետեւ
 թաղական խորհուրդը անկախ իշխա-
 նութիւն մի համարելով ինքզինքը, ոչ
 համարատուութիւն օրէնքը կը ճանչնայ,
 որ իւր պարտքն է և ոչ թաղեցւոյն
 հսկողութիւնը կամ միջամտութիւնը
 կ'ընդունի իւր գործոց մէջ, կը գործէ
 ամեն բան իւր ուղածին պէս և շատ
 անգամ ՚ի վնաս թաղեցւոյն: Այլ
 թաղեցին ամեն բան ըլլալէն վերջը
 յանկարծ կը զարթնու և իւր իրա-
 ւունքը կուզէ ՚ի գործ դնել, այսինքն
 կը սկսի համար պահանջել. այլ եւս
 հասարակութեան արդար և իրաւացի
 պահանջը ծանր և խորդ կը թուի թա-
 ղական խորհրդոյն. ուստի կը մերժէ
 նորա իրաւունքը, իւր կարծեցեալ իշ-
 խանական դիրքովն կը հարուածէ ըզ-
 հասարակութիւնը և ահա ասկէց կը
 ծագի թաղականաց և թաղեցւոց մէջ
 անվերջ վէճն ու յուզումը:

Համարատուութեան և համարա-
 տուութիւն օրէնքը՝ որ Սահմանադրու-
 թեան կարեւոր և էական մասն է, չը
 յարգելով՝ Սահմանադրութիւնը բը-
 նաւ յառաջ չը քայլեր և ասոր համար
 է, որ մեր ազգային իւր սահմանադ-
 րապէս կազմեալ ամեն ժողովներն
 կամ խորհուրդներն ամուլ չիճակ մի
 ունին: () Երկնակի աղագաւ գրեթէ
 ամեն տարի նոր Աստուծական խոր-
 հուրդ կը կազմուի. տարին լրա-
 ցած կամ ոչ, յանկարծ կը լուծուի.
 նորա տեղ ուրիշ մի կը կազմուի: Բո-
 մեզ այնչափ հոգ չէ և ոչ այնչափ վը-
 նասակար սոյն դրութիւնը, եթէ նա-
 րակազմ խորհուրդը իւր նախորդին
 սկսածն շարունակէ. սակայն այսպէս
 չննէր, այլ իւր նախորդին միամեայ
 աշխատութեան յարգ և արժէք չըտա-
 լով՝ նոր գործի կը սկսի, որով իրաւունք
 կը տայ իւր յաջորդին, որ իրեն նկատ-
 մամբ մի և նոյն ընթացքը բռնէ, այս-
 ինքն իւր միամեայ աշխատութիւնը
 և քրտինքը մէկ վայրկեանի մէջ փճայնէ:
 Այսպէս իւր նախորդին չափ կամ կը
 գործէ և կամ չը գործէր ինքն եւս կը
 լուծուի. կը գայ իրեն տեղը ուրիշ մը
 նոր գործի սկսելով հազիւ իւր նախոր-
 դին հասած տեղը կը հասնի, նարէն կը
 ցրուի և այսպէս շարունակաբար. ու
 բով կը տեսնեմք Վարչական այս ճիւ-
 ղին տխուր ամուլութիւնը. այսպէս են
 նա և Տնտեսական, Արտնական, Բա-
 տատանական, Վանօրէից և այլն խոր-
 հուրդներն. հետեւաբար հասարա-
 կութիւնն եւս տեսնելով Սահմանա-
 դրութեան ապարդիւն վիճակը, այլ
 եւս կը տաղտկանայ, կը գզուի Սահ-
 մանադրութեանէն, կը խրոչի իրբեւ
 վնասակար օրէնքէ մի, որով առաւել
 կը դժուարանայ սոյն օրինաց գործա-
 դրութիւնը Ազգին մէջ:

Արեւսփոխանական Դաշտիկ՝ որ Ազ-

գին ամենէն գերադայն ժողովն է, երբ լըջմտաբար դիտենք, պիտի տեսնեմք, որ մի և նոյն զեղծմանց ենթակայ է : Գաւառացին կամ Պօլսյ մէկ թաղեցին կ'ընտրէ իւր Արեւսփոխանը, լիազօր իշխանութիւն կը տայ իւր իրաւանց պաշտպանութեան մասին, այլ սակայն կը մոռնայ յիշել անդամ թէ, ինքն համարուու է իսկ նա համարուու : Բաց յայտմանէ, երբեմն ևս չարոյցոր կը սխալի իւր ընտրութեան մէջ, փոխանակ արժանաւորին տալու իւր քուէն, անարժանին կը տայ, որ կամ բնաւ խօսիլ չը գիտեր, և կամ բնաւ չուէլ չը գիտեր, և իւր կամքէն դուրս բնաւ օրէնք չը ծանաչէր, որով ընտրեալ երեսփոխանք փոխանակ առ գին իրաւանց և բարւոյն երեսփոխանն ու պաշտպանը վնեցու, իրենց անձին երեսփոխանն և իրենց կամաց ու հաճոյց պաշտպանն ու ախոյեանը կը լինին :

Ա՛րք այս տողերը գրելով նոյառակ չեմք բռնած արդի երեսփոխանական ժողովն մեղադրել և ազգին առջեւ մեղադարաւ ներկայացնել, քան լիցի, վասն զի չեմք կարող ասել թէ՛ Արեւսփոխանաց ամենն ալ իրենց վսեմ կոչման և պարտուց անհարազատ են, չեմք կարող ասել թէ՛ ամենն ևս իրենց անձին երեսփոխան են, քան թէ Ազգին, չեմք կարող ասել թէ բոլոր երեսփոխան է քիչնոյններն իրենց կամաց և հաճոյց պաշտպանն են, քան թէ Ազգին իրաւանց, որովհետեւ կան անշուշտ Ազգին բարին, Ազգին օգուտը և յառաջագիմութիւնը մտածող և խորհող երեսփոխաններ, այսու ամենայնիւ չենք կարող ասել, թէ չը կան նաև այնպիսիներ, որք իրենց կոչումն իրենց նուիրական պարտքն ու պարտաւորութիւնը խալաւ մոռնալով կը զոհեն ամբողջ Արեւսփոխանութեան,

կամ աւելի ճիշդ է ասել, ամբողջ Ազգին անգին ժամերը միմիայն իրենց տրամաբանութիւնն ու փիլիսոփայութիւնը ցուցնելու համար : Ազգին կենսական խնդիրը իրենց կրից զոհ տալով՝ հասարակութեան վստահութիւնը չարաչար ՚ի գործ կը դնեն :

Քանի՛ քանի՛ օրինաւոր և երկար ժամանակէ ՚ի վեր յուզուած խնդիրներ կան, որ անըւծանելի մնացած են : Քանի՛ քանի՛ ունայն և անօգուտ խորհիրներ երեւան ելած են ոմանց երեսփոխանաց հնարադիտութեամբ : Ինչօգուտ պիտի քողէ երեսփոխանութիւնը Արեւսփոխանական խնդրակոյ և յորաբերութեանց տարապարտ խորհիրներն վիճաբանութեան ատեանն հանելով : Ա՛յլ չը գիտէ, որ սոյնօրինակ խնդիրներու տակ նենգութեան և շահամոլութեան կիրքեր կան ծածկուած : Ա՛յլ չը գիտէ, որ այսպիսի փառամոլական խնդրոց յուզումն առաւել երկարաւիութեան և խռովութեան դուռն կը բանան, քան թէ միութեան և առգաշինութեան : Ինչո՞ւ ազգային դատարակութեան խնդիրն սոյնպիսի ջերմ վիճաբանութեան առարկոյ չը դառնար Արեւսփոխանական ժողովոյ մէջ : Ինչո՞ւ ընդհանուր խնդիրներն միշտ մոռացութեան մէջ կը մնան և անձնական շահուց ու փառամոլութեան վերաբերեալ խնդիրներ օր աւուր կը վերանորոգին : Ա՛յ ապաքէն այս մի յայտնի նշան է, որ ոչ միայն Ազգը, այլ և Արեւսփոխանութիւնն իսկ չը գիտէ Սահմանադրութիւնն իւր օգտին գործածելու ուսումն : Ա՛յ ապաքէն այս մի յայտնի ապացոյց է, որ Ազգը զուրկ է բարոյական դաստիարակութենէ : Ա՛յնչդեռ Սահմանադրութեան օգին պիտի դատապարտէր անհատից ոմանց մէջ գտնուած հանրամաս շահագիտութիւններն (in-

trigue) ընդհակառակն անհասանելի կը յաջողին արծակ համարձակ դատու փետել և ՚ի խաչ հանել Սահմանադրութեան ճշմարիտ ոգին . մերթ կոնդակի ղոհելով, մերթ նորելուկ յարաբերութեան, մերթ դաւադրութեան, մերթ առաջնորդներու անձնական սընտարի վէճերու, մերթ կրկն հակառակութեան, և այլն և այլն :

Այսպիսի զեղծումներն բնաւ չը պիտի պակսին մինչեւ որ Արեսպիտան մը համարատու չը լինի առ ընտրողս իւր և փոխադարձաբար մինչեւ ընտրող հասարակութիւնն ևս համարառու չը լինի իւր ընտրած երեսպիտանէն : Գուցէ այլք այս տեսակ զեղծմանց բարձման մասին ուրիշ բան ասեն , սակայն մեք դարձեալ կը կրկնեմք թէ՛ ասոնց ամենուն նախապատճառը բարոյական կրթութեան սրկաստութիւնն է . մինչեւ որ ժողովրդեան սիրտն ու հոգին բարոյականութեամբ չը զարգանայ , սահմանադրական սկզբունքներն ժողովրդեան մէջ արմատ չեն կարող բռնել և հետեւաբար զեղծումներն բընաջինջ չեն լիներ :

() Երէք մի որչափ ալ արդար և ճիշմարիտ լինի , երբ իւր գործադրութեան մէջ փոխանակ ուղղութեան և ճշմարտութեան նենգութիւն և սըտութիւն մտնեն , նոյն օրէնքը իսպառ կոչնչանայ և անօգուտ կը լինի : Արդ՝ քանի որ Արդին մէջ բարոյական կրթութիւնը յարգ և արժէք չունի , որչափ ալ ձեռնհաս անձինք որոշուին , դարձեալ Սահմանադրութիւնը անգործադրելի պիտի մնայ , և եթէ գործադրուի եւս օգուտ մի չը պիտի կարողանայ առնել , վասն զի ասպհով եմք , որ աւելի անձնասէր մարդկան , նենգամիտ անձանց ձեռքը խաղալիկ մը պիտի լինի քան թէ մի այլ ինչ :

Անշուշտ բարեմիտ ընթերցող, հա-

մոզուեցար մեզ հետ , որ ասոնց բարոյական կրթութեան Սահմանադրութիւնը անօգուտ է . համոզուեցար անշուշտ , որ ազգի մը կամ ժողովրդեան մի յառաջագիմական յեղափոխութիւնը բարոյական կրթութեամբ կը կատարուի , համոզուեցար , որ հասարակութեան մի ամենամեծ ծոխութիւնը , ահեղ դժբութիւնը իւր բարոյականութեան մէջ է . երբ ազգ մի չունի բարոյականութիւն , յոր ամփոփեալ կան գերագոյն օրէնք ազատութեան, հաւասարութեան և եղբայրութեան , եթէ նոյն ազգն անկախ իշխանութիւն մի եւս ունենայ , դարձեալ իւր վիճակն անարգ է և ինքն ստրուկ : (Թող կրօնքն և քաղաքական օրէնքը սանձարձակ թողուն ժողովուրդներն , որ անբարոյականութեան մէջ լողան , իսկոյն համայն աշխարհ կերպարանափոխ կը լինի , ազգերն բաձարձակ վայրենութեան մէջ կ'ընկղմին և ամեն օգտակար օրէնքներն ՚ի հիմանց կը քայքային : Այս ամենէն կարող եմք հետեւցնել , որ ժողովրդոց բարելաւութիւնն , իրաւանց երաշխաւորութիւնն ու խաղաղութիւնը միմիայն բարոյականութեան մէջ է . իսկ ծայրայեղ թշուառութիւնը անբարոյականութեան մէջ :

(Դարանակիւն :)

Գ . Ս . Խ .

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ե Ա Յ

ԵՒ Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Վ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Տիեզերաց յարատեւութեան դըլխաւոր պատճառներէն մին և գոգցես առաջինը նորա կարգն ու կանոնաւորութիւնն է : Այն ամենիմաստ Արարիչը՝ Հրոյն դէմ՝ ջուր , տաքութեան դէմ՝ ջրառութիւն , և լուսոյ դէմ՝ խա-

ւարն չսահմաներ, անշուշտ անհնար
պիտի լինէր տիեզերաց տեւականու-
թիւնը. վասն զի կամ բովանդակ ե-
րաշտութեամբ, կամ բոլորովին ցրտ-
տութեամբ կամ լուսով և կամ իս-
պառ 'ի խաւարի, մարդկութիւնը և
ամենայն ինչ որ կայ բնութեան մէջ,
խոյստ մնասուց ենթարկուած պիտի
լինէին: Ա երցմէր տիեզերաց կարգէն
բան մի և ահա՛ ամենայն ինչ պիտի
խանդարի, աշխարհ տակն ու վրայ պի-
տի ըլլայ և ամենայն արարածք 'ի կոր-
ծանումն և 'ի կորուստ պիտի ընթա-
նան և կանոնաւորութեան ուրիշ հը-
նարք չկայ, բայց եթէ ամեն բան իւր
սահմանին մէջ անխտիան և առանց
սահմանէն չեղելու միշտ գործելով:
Քանզի նոյն արդիւնքը յառաջ պիտի
գար եթէ հուրը փոխանակ այրելու
ջրոյ պաշտօնը կատարէր, (ջուրն ալ
իր պաշտօնին մէջ մնալով) կամ ջուրը՝
հրոյն, և ամենը նոյնպէս և փոխադար-
ձաբար: Ա երջապէս օրինաւորու-
թեան մէջ և անվտանգ մնալու միակ
միջոցն է ամենուն իրենց սահմանին և
պաշտօնին մէջ մնալ. ապա թէ ոչ եթէ
սակաւ ինչ չեղին ամենայն ինչ անդար-
մանելի մնասու ենթարկուած կը լինի:

Արդարեւ կը պատկառ իմ և ցաւօր
սրտի կ'ափսոսամ, երբ կը տեսնեմ որ
բնութեան մէջ ամենայն արարածք
մինչեւ ցվերջին միջասն և նոյն իսկ ա-
մենայետին փոշին անգամ չեն անցնիր
իրենց պարտ ու պատշաճ սահմանն և
կը պահեն ու կը պաշտեն ամենակարող
Արարչին կամբը «Սահման եղեր եւ
ոչ անցանեն», (Սաղմ. ԺԳ. 9). բայց
ընդ հակառակն մարդը, այն բանական
և խահուն էակը, երկնայնոց ժառան-
գակից և անմարմնոցն հոգեկից, որ փոքր
մի խոնարհ ստեղծուած է լուսոյ պաշ-
տօնեաներէն «Փոքր ինչ խոնարհ ա-
րարեր զնա (զմարդն) քան զհրեշտա-

կըստ». (Սաղմ. Ը. 6). այն հոգեկիր ա-
րարածը, որ բոլոր գոյից մէջ բարձր
'ի գլուխ կը պանծայ իւր անմահ հոգ-
ւովն և ամեն արարածոց կատարելն
է, բովանդակելով իւր մէջ ամենուն
կարողութիւնն ու զօրութիւնը և կը
բելով իւր վրայ յաւիտենական ամե-
նաբարի Արարչին սուրբ և պաշտելի
պատկերը. այս գերագոյն էակը շատ
և շատ անգամ իւր սրբազան պարտ-
քերը ոտքի տակ կ'առնէ, և յանդու-
գըն համարձակութեամբ իւր բազմա-
գուլթ Աստուծոյն ամօղին իրեն համար
գրած սահմանը կոխելով՝ կ'անցնի:
Ա ինչդեռ ինքն կոչուած է 'ի պաշտօն
և 'ի փառաբանութիւն Աստուծոյ, իս-
պառ կը մոռնայ զայն, պաշտելով զու-
նայնութիւնս և զկիրս և փառաւորե-
լով զսատանայն, որ նոյնպէս իւր չա-
փըն ու սահմանը չճանաչելով և իւր
կոչումն ու պաշտօնը մոռնալով՝ դժու-
րաց անդնդոց մէջ խորասուզուած,
գլուխ և իշխան եղած է իւր նմանի-
ներուն, ինչպէս եղած էր գլուխ եւ
առաջնորդ խոտորման: Ա ինչդեռ
մարդը կոչուած էր, յիշխանութիւն
և 'ի վայելումն ամենայն արարածոց
որ յերկրի, կը մոռնայ, անտես կ'առ-
նէ և կ'արհամարհէ նա սոյն աստ-
ուածապարգեւ իշխանութիւնը, եւ
իւր պարտքն ու իրեն պատշաճ սահ-
մանը չճանաչելով յանդուգն մրցմամբ
կ'անցնի իւր բարոյական աստուածա-
գիր շրջագծէն, կամելով մտանել յայլ
իմն ընդարձակ և անծիր սահման, ու
բով կը դատապարտի նա 'ի մահ՝ 'ի
պատիժ իւր անհնազանդութեան:

Արդը՝ գոգցես անարդանք կը հա-
մարի իւր անձին, կրել իւր վրայ աստ-
ուածային սուրբ հոգին, հրեշտակա-
կան անմեղ և անվախճան կեանքն ու
բանականութեան ճշմարիտ աղբեցու-
թիւնը, և կը դիմէ դէպ 'ի չարն. նորա

ճառայութիւն կը մատուցանէ . մար-
մինը և անոր առ օրանարար ցանկու-
թիւնքը կը պաշտէ ու կը խնկարկէ,
եղծման ու զեղծման մէջ կը թաւալի,
ղարթուցանելով Մտուածոյ սուրբ և
նախանձափառ բարկութիւնն իւր վը-
րաց, որով կը սգսուիայ Մտուած ա-
սելով, «**[[** Ի մնացէ ոգի իմ 'ի մարդ-
կանդ յայդմիկ յաւ խուան . վասն լի-
նէրդ դոցա մարմին » . (**Սնդ . Զ . 3**) .
«**[[** Կարդ 'ի պատուի էր և ոչ խմացաւ .
հաւատարեցաւ անասնոց անբանից' և
նմանեցաւ նոցա » . (**[[** Կ . ԽԸ . 15-21) :
[[Երջապէս աւելորդ կը համարիմ ընդ-
երկար թուել աստանօր այն ամեն
գործքերն, որոց համար մարդը կու-
ռւած է և իւր կոչման ներհակը կը
գործէ, այլ կ'անցնիմ բուն նպատակիս,
որ է՝ այժմեան քանի մի պաշտօնավա-
րաց թերութիւնը ցոյց տալով նոցա
վնասն եւս առաջը դնել յայտ յան-
գիման :

[[Կարգիութիւնը մի մեծ աշխարհ
է . մէն մի մարդ անգամ արգէն իւր
անձնաւորութեան մէջ աշխարհի բո-
վանդակութիւնը կը կրէ : Բնութեան
ամենագլխ սւ որ մասը մարդկութիւնն
է, վասն զի առանց մարդոյն բնու-
թիւնը թերակատար է, բաղում մա-
սամբ վաանգեալ, խանգարեալ և մեր-
կայեալ 'ի գեղոյ, 'ի շորհաց և 'ի լա-
քանչելեաց : Աւրեմ ինչ որ ասացինք
բնութեան կարգին համար, նոյնը պի-
տի կրկնեմք և մարդկութեան համար .
ինչպէս ասացինք, որ եթէ բնութեան
պաշտօնեայք թերանան իրենց պաշ-
տօնէն կամ իրենց սահմանեալ գործը
թողլով այլ գործոց ձեռնարկեն, տիե-
զերք ամենայն վնասու ենթարկուած
կը լինին . նոյնպէս պէտք է խմանամք
և մարդկութեան համար, ուստի կըր-
նամք հետեւեցնել թէ՛ եթէ մարդկու-
թեան գլխաւոր անդամներն ևս, որք

նորա ամբողջութեան էական մասը կը
կազմեն, այդպէս լինին, միշտ նոցա ա-
մենամեծ շահը 'ի կրօնւած է և վնա-
սուց ենթարկուած : Մասպէս նա և
ինչ որ խմացանք արգէն ընդհանուր
մարդկութեան համար, նոյնն է և նո-
րա անդամոց համար, և հետեւեալպէս
նոյնը պիտի խմանամք մեր Վրդին հա-
մար եւս :

Վրդի մը տեւականութիւնը իւր
գլխաւոր տարերքը կազմող անհատ-
ներէ կախուած է : Վրդի մը գլխաւոր
տարերքը կազմող անձինք նորա են, ու
րոնք բազմաբիրտն ճգամբ, հոգւով և
մարմնով կը ջանան նորա փառաց եւ
օգտին համար, նաե՛ որոց վերապահ-
ուած է ազգային ամենամեծ գործ-
քերն . այսոխի անհատներ ընդհան-
րապէս երկու դաս կը բաժնուին՝ եւ
կեղեցական և քաղաքական պաշտօ-
նեայք : Կեղեցական կարգէն են Վա-
թողիկոս, Պատ. Խորք, և այլ եկեղեցա-
կան պաշտօնեայք, որոց հսկողութեան
յանձնուած է ազգայնոց մի մասը . իսկ
քաղաքական կարգէն են, Թագաւորք,
Իշխանք, ազգային ժողովոց և խորհրդ-
դարանաց գլխաւորներն և անդամնե-
րը, նաև Ասուցիչք, Լրագրապետք
և այլն : Եթէ Վրդ մը ջանացած է ամ-
բայնդել իւր հիմը ազգային պաշտօ-
նավորաց բարեփոխութեամբն ու ազ-
նուութեամբը, այսինքն պաշտօնա-
տարք այնպէս լինին որ ոչ լսի բանիւ,
այլ մանաւանդ գործով օրինակ ըլլան
ժողովրդեան, որ նոցա վարքն ու կեան-
քը քարոզ լինին մէն մի առաքինու-
թեանց և այլն և այլն . այն ատեն նո-
րա տեւականութիւնը հաստահիմն է,
ոչ իջանել անձրեւաց, ոչ հոսումն գե-
տոց, և ոչ փոթորիկք և հողմուներ չեն
կարող դայն տապալել, վասն զի աւագի-
վոյց հաստատուած չէ, այլ հաստա-
տուն հիմանց վրայ Վասպիսի պաշտօնա-

վորք սիւնք են շինութե Վրդին, որոնք
եթէ նուազ ինչ շէղին, ազգութիւնը
տատանման և անկման վրայ կը լինի.
իսկ եթէ խորտակուին և հրապարակի
մէջ ձգուին, այն ատեն ազգայնոց
անկման և գայթակղութեան քարեր
կը դառնան: Աւտի եթէ այսպիսի
անհասներ իրենց Վրդի օգտին պա-
հանջած ամենակարեւոր պարտաւո-
րութիւններն ու պաշտօնները յետա-
ձգելով ալ և այլ գործոց ձեռնարկեն,
մանաւանդ այնպիսի գործոց, որ ինք-
նին արդէն փնտսակար են, անշուշտ
նոյն ազգին օգուտը փնտսու ենթար-
կուած է և նորա ընթացքը դէպ 'ի
անկումն է:

Պաշտօնը կամ գործը որչափ մեծ
նշանակութիւն և մեծ արտադրութի
ունենայ, նոյնչափ և նորին պաշտօնեայն
մեծ նշանակութիւն կ'ունենայ. պաշ-
տօնէի մը արժէքը իւր գործէն ու պաշ-
տօնէն կը չափուի: 'Գործը' պաշտօնէի
նկարագիրն ու սրտի եւ բնութեան
յայտարարն է: 'Գործը կամ պաշտօնը
կշիւ մ'է, որով պաշտօնէին արժէքը
չափուելով, ըստ այնմ յարգ կամ ա-
նարդանք, վարձ կամ պատիժ կը հա-
տուցուի նմա: 'Վրդ' ինչ է ազգային
թերթերու կամ հանգէսներու պաշ-
տօնն և ինչ նպատակաւ սահմանուած
են նորա: 'Այս հարցմանց պատասխա-
նը դիւրաւ կը գտնանք եթէ իւրա-
քանչիւր թերթերու սկզբնաւորութե
Յատկաբան ընթերցումը: 'Քանիդ կը
տեսնեմք այն տեղ խիցն, որ ամենքը
կը խոստանան Վրդի օգտին ծառայել,
նմա պաշտպան և զօրովիքն հանդի-
սանալ, ջանալ ազգային թերթութիւն
ները տակաւ առ տակաւ անյոյտացը
ներու և այլն, սոյնպիսի իմաստով խո-
շոր խոստումներ և ակնախտիղ նպա-
տակներ, արդարեւ սո՛ւրբ նարտակ,
առարկինք և գովելք խոստումն: 'Այս,

ազգային թերթերն մեծ նշանակու-
թիւն պէտք էր ունենային ազգին առ-
ջեւ երբ ըստ իրենց խոստմանց խիստ
օգտաւէտ արդիւքներ յառաջ բերէին:
'Ազգային թերթերը, իրենց բուն նը-
պատակաւն առնելով, բազմաթիւ օ-
գուտներ ունին ընդհանուր 'Ազգու-
թեան համար, ընթերցասիրութիւնը
կրնան տարածել, կոյր և անլոյս մտաց
մէջ լոյս կրնան փռել, անխիղճ հո-
գինքը կրնան հրաւիրել շատ անգամ
'ի զգաստութիւն, փիղձ և մեղսալից
սրտերն մաքրելով առաջնորդ կը լինին
նոցա 'իարբութիւն և յանմեղութիւն,
յուզղութիւն և 'ի բարեկեցութիւն,
միով բանիւ, մարդոց միտքն ու սիրտը
բնասէս և բարոյապէս կը կրթեն ու
կը մշակեն, փուշերն ու տատախները
'ի բաց ձգելով կը ցանեն հոն առա-
քինութեան բազմատեսակ անմահա-
բոյր ծաղիկներ, որոց բուրումն հաճոյ
է 'Աստուծոյ և մարդկան, ուրեմն լը-
րագրութիւնը խիստ մեծ նշանակու-
թիւն ունի 'Ազգի մ' առջեւ. հետեւա-
պէս և լրագրապետք 'Ազգի մը գլխա-
ւոր պաշտօնէից կարգէն կը համարուին:
'Աւտի երբ լրագրապետք իրենց բուն
պարտքը անտես առնելով, իրենց 'ի
սկզբան հրապարակու առաջն 'Աստու-
ծոյ, հրեշտակաց և մարդկան՝ ըրած
ուխտը և տուած խոստումն մերժե-
լով, իրենց պաշտօնէն թիւնը առ չարն
գործ դնեն, արդարեւ մեծ է անտի
յառաջ գալիք վնասը, հետեւաբար
մեծ է նոցա յանցանքը, որով և մեծ է
նոցա դատաւարարութիւնը, քանզի ի-
րենց յանցանքը ո՛չ առ մի ոք միայն է,
այլ առ ամենեւին, ո՛չ ներկայիս միայն
է այլ և յապագայս սիրտի տեւէ, ուս-
տի որչափ վնասը մեծ ըլլայ այնչափ ալ
յանցանքը մեծ կ'ըլլայ և դատաւար-
տութիւնն արդէն յանցանաց անմիջա-
կան հետեւութիւնն է:

Չեմ կարող աստանօր ընդհանրապէս խօսիլ բոլոր լրագրագետաց համար, վասն զի կան արդարեւ այնպիսիք, որք հրապարակաւ շնորհակալութեանց արժանաւորութիւն ունին, եթէ միշտ այնպէս օգտակար, համեստ ու պատշաճ կերպիւ շարունակեն, իայց կան մասնաւորներ ևս, որք փոխանակ թերութեանց հուրն, ջրով շիջուցանելու, առաւել ևս կը բորբոքեն իրենց տխմարութեան դիւրափառ խեղճերանքը դիզելով նորա վրայ. փոխանակ տգիտութեան դժոխային ժանիքներն ջարդելու, այլ ևս կը սրեն իրենց ասօրինի գրուածքը ճարակ տալով. միով բանիւ փոխանակ ըստ իրենց պարտուց լղգութիւնը խաւարի մահուանէն ազատելով ի կենցաղական բարօրութիւն և ի կենդանութիւն յաւիտենական առաջնորդելու, շատ անգամ կըր յարեանցւոց նման ինքեանք ոչ մտանեն և զորս մտանենն արգելուն. կան, այո՛, կան այնպիսիներ, որոնց կամքն ու նպատակը ոչ թէ լղգային օգուան ու շահն, այլ անձնասիրութեան հաճոյքը գգուել և փայտայել է: Կան այնպիսիներ, որք արծաթաբոլութեան մահացուցիչ կրիւք վարակուած, ստակով գոլեստ կամ անարգանք կը ծախեն. որոց համար ներբողի կամ պարտաւի մը առիթն ոչ այնչափ են թակային գործքերն են, որչափ դրամն ու արծաթը: Կը պատկառիմ աստանօր բացայայտ յանուանէ կոչել այսպիսիքը, ուստի ուշիմ ընթերցողաց կը ձգեմ, որ իւրաքանչիւր գործէն հետեւցնեն պատճառն:

Սիթէ չկա՞ն այնպիսիք որք թերթերն իրենց համար թատրոն համարած են ուր իրենց տգիտութեան, շահասիրութեան, ագահութեան և անհաշտատելութեան կատակերգութիւնը կը կատարուի, իսկ աս ամենե

ցուն և ի գայթակղութիւն համետութեան: Չկա՞ն այնպիսիք, որք լղգին օգուտը, այսինքն՝ իրենց սրբազան և ուխտեալ պարտքը ընդ երկար ոտնակոխ առնելով, անարգ շահասիրութեամբ իրաւունքը թիւրել, ճշմարտութեան ներհակիլ, միայն իրենց անձնական կիրքերն կը ջանան յագեցնել, նախատալից խօսքերով միմեանց անուաններն աղարտել, անպատկառ դիմօք հասարակութեան առջեւ զիրար հայհոյել, կըր մտօք զիրար թշնամանել և վերջապէս յետին աստիճան ցածու թեամբ և սարսափելի վատութեամբ, հրաւեր կը կարդան անմեղ մանուկներուն եւ օրիորդներուն, որ իրենց ստապարտում թերթերն կարդան և այսպէս լղգի մանկանց սիրտն ու միտքը կը մոլորեն. թողունք որ, կռիւ, անհաշտ թշնամութիւն և անլուր հայհոյանք կ'ուսուցանեն նոցա, այլ և այնպիսի պիղծ պատմութիւններ ու բարոյականի և ճշմարտութեան դէմ խօսքեր կ'ընեն որ բոլորովն բարքերը կ'ապականեն, արդարեւ սոսկալի տեսարան: Սիթէ չկա՞ն այնպիսիք, որք փոխանակ իրենց թերթերովն տկարամիտ և ռամիկ հասարակութեան նախապաշարումներն ու ծուռ դատողութիւնները ուղղելով, զանոնք ի զգուշութիւն հրաւիրելու և ուղղութեան ու ճշմարտութեան ճանապարհը մտցնելու, իրենց անմտախոհ գրուածներովն, անխորհուրդ խօսքերով և թշնամական կրիւք վարակեալ կամահաճ և ոչ թէ արդար դատողութիւններով մերթ ստոր եւ մերթ անոր պատիւը աղարտելով մտօք մանուկները կը գայթակղեցնեն, և առաւել ևս տգիտութեան և տարակուսութեան անդունդը գրբելով գողցէս հողալ կը լեցնեն վրանին որ չկարենան աղատիլ նոյն խաւարչտին

և դիւարենալ յուսահատութեան վայրէն : Սիթէ չկան այնպիսիք, որք փոխանակ իրենց թերթերովն ընդհանուր հասարակութեան կրթիչ և դաստիարակ ներկայանալով, զանոնք աւելի կրօնասիրութեան և աստուածապաշտութեան հրաւիրելու, անոնց սիրարքրիստոնէական սուրբ հաւատոյ ճշմարտութիւններով պարտրելու, զովացնելու և աւետարանական սուրբ սերմանց ընդունարան խորին ակօսներ բանալու, ընդհակառակն իրենց մէկ սպականիչ կիրքն ազատօրէն պաշտելու համար, ընդդէմ քրիստոնէական հաւատոյ խօսքերով եւ գործքերով, հաւատոյ ճշմարտութիւնները կը դաւաճանեն և այլոց եւս մոլորութեան պատճառ կը դառնան, և չգիտեմ թէ ինչով պիտի քաւեն այս չարութիւնը : Արդարեւ այսպիսի թերութիւններ լրագրապետի՝ հասարակութեան ուսուցչի մը համար աններելի է, կամ թէ այսպիսի թերութեանց ենթակայ եզրով մը համար լրագրապետութիւնը, խաբու արգելեալ և յաւիտեան անմեղքներով պէտք է լինի ինչպէս պղծութիւնը՝ սրբութեան : Լրագրապետի մը սոյնպիսի յանցանոց հետեւութիւնն առաւել է քան խումբ մի մէկտեղ ժողովուրդ հասարակ մարդկան . վասն զի լրագրապետը քաղաքի մը մէջ է, այլ իւր թերթովն բովանդակ աշխարհի մէջ է և մշտակեաց : Ուստի քանի որ սոքա իրենց ստանձնած պաշտօնը և նոյն պաշտօնին մէջ ունեցած չափն ու սահմանը չեն ծանաչեր, և իրենց որոշեալ պարտաւորութիւնը մէկդի ձգելով յիշեալ և անոնց նման ուրիշ չար ու վատութեան գործերու կը ձեռնարկեն, անշուշտ փնասը այնանդ ներկայ է, փնաս ոչ միայն գործողին, որ անպատիւ և անարգ կը մնայ հասարակութեան առջև, այլ

մանաւանդ փնաս Ազգութեան, որոյ մանկտին (չատ անգամ նա և չափահասներն), փոխանակ ուղղուելու չարաչար կը մոլորին :

Արդ՝ խօսքս այսպիսեացդ ուղղելով կը խնդրեմ որ փոխէք սոյն ընթացքը . ես կը խոստովանիմ, որ դուք ինձմէ շատ լաւ գիտէք սոյնպիսի ընթացից հետեւութիւններն, բայց և այս իսկ է ցաւալին, որ գիտնալով հանգերծ կը կամակորիք : Այո՛, այո՛, պէտք է փոխել սոյն դիրքը, վասն զի ասոր վախճանը տիրառիթ և բաղմամբ չէ, այս ընթացքը կ'առաջնորդէ դէպ ՚ի թըշւառութեանց անդունդը ինչպէս արդէն սկսած է տեսնուիլ, ի՞նչպէս որ դուք եւս շատ անգամ նկատած էք Ազգին զեղծմանց վերայ, որոց պատճառը ձեր անխոհեմութիւնն է . . . : Այս կերպով դուք, ձեր վրայ կը բեռցնէք մեղաց և պատասխանատուութեան անտանելի ծանրութիւն մի, դուք, անմեղները գայթակղեցնելով՝ ինքնին ձեր ձեռքով կը կապէք վզերնիդ անբառնալի երկանոքար մի վատահամբաւութեան անդունդը սուղանելու համար . դուք, ինքնին ձեր գործերով զձեզ գերեզմանի իսկ անարժան կ'ընէք : Աւետարանը կտրգացէք և պիտի տեսնէք ձեր վիճակը, եթէ այսպէս ընթանաք դեռ ևս, լսւ գիտցիք և համոզուեցէք, որ հանգրստեան տապանին մէջ անգամ չիք ձեզ համար հանգիստ : Հոն, գերեզմանի մէջ արդարոց փոշին անգամ ձեզմէ պիտի զգուի և զձեզ պիտի վանէ . անմեղներու խումբ մի, որ ՚ի ձէնը գայթակղեցան ձեզ դէմ դատաստանի պիտի գան և պիտի դատապարտեն զձեզ իբրեւ դժոխոց արժանաւորք և կորստեան ժանտ որդիք : Նոցա արդար բողբը և բաղմամբութեան ձայներն անդադար ձեր վշտերը պիտի բաղմա-

ցրնեն, հետեւապէս չիք ձեռք համար հանգիստ : Չեր ըրած խաբէրացու թիւնը, որով Ազգ մի ուղջն կը խաբէք, օգտակար լինիլ խոստանալով, ձեր ուսուցած անբարոյականութիւնը և հաւատաւրացութիւնը, պիտի տանջեն անշուշտ զձեզ յաւիտեանս և չիք այնուհետեւ ձեզ փրկութիւն. ասոր առաջին առնելու ուրիշ հնարք չկայ. բայց միայն թողուլ և ՚ի բաց հեռանալ յայտպիսի ընթացից, ուղղուել և ճշմարտութեամբ օգտակարին ծառայել : Աւստի եթէ ընդհանուր Ազգի մը օգուտը ազգեցութիւն չունէր ձեր խղճին, եթէ մարդկութեան, ազգութեան և հայրենեաց սէրը չներգործէր ձեր սրտին վրայ, և եթէ մինչեւ հիմայ ձեզ համար գրուածներն ու խօսուածները չեն շարժեր զձեզ յետս կալ, գոնեա՛ ձեր անձին համար ձեր կենաց հանգստութեան ու բարսրութեան համար, զգոյշ կոցէք և հաճեցէք փոխել սոյն ընթացքը : Այս իմացէք, որ եթէ ամենքը խաբուին, աշխարհ ամենայն առ ժամանակ մի ձեզ աշակերտի, այսու ամենայնիւ կայ ժամանակ, որ պիտի զձեզ դատապարտել իբր չար ու անմարդասէր մատնիչներ, ժամանակը ո՛չ ՚ի ձէնջ և ո՛չ ձեզի պէսներու խմբերէ չխաբուիր, ժամանակը կայ կ'ըսեմ, որ ներողութիւն և գթութիւն չգիտեր, որ ինչ պէս վարձատրութեան, նոյնպէս սրատու հասելու մէջ անկշիռ է, ժամանակը զձեզ և ձեր գործքերը պիտի դատապարտէ և ձեր այս մեծ չարեաց պիտի փոխարինէ անշուշտ ըստ արժանւոյն, եթէ ոչ այսօր, գոնեա՛ վաղը, և եթէ ոչ վաղը, այլ անպատճառ ապագայի մէջ, պիտի կիքէ ձեր թըշուառ անունը՝ Խաբէքայ, Որպաշարժ, Ազգաբնակ և այլն սոյնպիսի անարգ և սատրին մակդիրներով : Գիտցէք գոնե՛ք,

որ Ազգի մը բարոյապէս վնասելը, իրաւաբանութեամբ ՚ի խաչ հանելու չափ մեծ մեղք է. Ազգ մի ամբողջ ՚ի մահ մատնել, սոսկալի ոճիր, հետեւապէս հանգերձելոյն մէջ ալ, ձեզ համար Աստուածսպան Հրէից բաժնէն ուրիշ չը նորհք չկայ : Դուք Աստուծոյ որդիք էք, և պէտք է որ ձեր սահմանին ու պաշտօնին մէջ մնաք, ապա թէ ոչ միշտ ՚ի կորուստ է ձեր ընթացքը և հանապազ ՚ի մահ յաւիտեանական :

Գ . Տ . Յ . Խամայեցի :
Աշակ . Ժառ . Վարժարանի :

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՇՏՕՆԵՒԻՑ ՈՒՂՂՈՒԱԾ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 9 :)

Ի .

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Լիեղեցւոյ Պաշտօնէից տգիտութիւնը թէ իրենց անձին և թէ հաւատացելոց համար որչափ որ վնասակար է և վտանգաւոր, նոյնչափ ալ անգործութիւնը :

Ահա ասարակ ամեն մարդու համար աշխատութիւնը սուրբ պարտաւորութիւն մի է, և անհրաժեշտ կարեւորութիւն. եթէ բնութեան մէջ ամեն բան գործունէութեան և պիտանաւորութեան կը մղուին ըստ իւրաքանչիւր չափու և պայմանի, առաւել եւս մարդը պէտք է մղուի. իսկ ուր անգործութիւն կայ, հոն պիտանաւորութիւն չի կայ. ուրեմն անգործ մարդը անպիտան է և ծանր բեռ մը մարդկային ընկերութեան :

Ամեն մարդ անդատին ՚ի սկզբանէ աշխատութեան սահմանուած է, որով իւր գոյութիւնը կը սրահէ եւ կարողութիւնները զարգացնէ : Ահա

խառութիւն հարկ է մարդուն, ոչ միայն ապրելու, այլ և զգաստ և անմեղ մնալու համար. ինչու որ միտքն ու զգայարանքներն անգործ չեն կրնար մնալ: Ամեն մարդ պատուաւոր վիճակ մի բնութիւնով նոյն վիճակին մէջ իւր չափովը պէտք է աշխատի անխոնջ, անմեղ և արդար՝ միշտ դէպ ի կատարելութիւն գիմելու ճգամբ: Այս անկեղծ ծիւղը կըստիպէ զմարդ շարունակ շարժման մէջ լինիլ. և միաբը իւր մասնաւոր գործոյն վրայ յառած և ըզբաղեցուցած լինելով մեղանչելէ ազատ մնալ. մանաւանդ հարկ է որ մարդ ժամանակ չի թողու մեղաց և չար խորհրդոց անձնատուր լինելու, այս կերպով միայն կրնայ վտանգէ ազատ պահել մարդ իւր մարմինն ու հոգին:

Աշխատութիւնը, թողունք որ բընական պարտաւորութիւն է, այլ և աստուածային հրամանաւ ալ վճռուած և պատուիրուած լինելով, ոչ միայն ընդհանրացած այլ և սրբագործուած է. պէտք է աշխատիլ և աշխատութեան պտուղը վայելել, աշխատողն է միայն վարձուց արժանի, առանց աշխատանաց ուտելը գողութիւն է և զրկանք. չաշխատողին ապրիլն անգամ ոճիր է, բընաւ մէկը չէ կարող այս պարտքէն ազատ լինիլ և անվնաս կամ անսպասիւ մնալ. քանզի վայրկեան մը բաւական է փորձութեան համար, որ համեստ աշխատանքէ դատարկ գտնէ զմարդ. այն ատեն իսկոյն վրայ կը յարձակի և կը վտանգէ զայն բնապէս ու բարոյապէս:

Անգործ մարդը ծանր բեռն է աշխարհի, վնասակար անդամ մարդկային ընկերութեան, թշնամի և յափշտակիչ հասարակաց աշխատութեան, նըման պիծակներու՝ որ անաշխատ կը յափշտակեն մեղուաց անխոնջ աշխատութեան քաղցր սրտուղը, կամ նման վնասակար հեղեղներու, որ երկրագործին

աշխատութեան պատուելու տեղ կըբերեն կը քանդեն և աւերակ կը դարձնեն նորա այնքան խնամք պատրաստած այգին, պարտէզը և կամ սերմանած արտը: Չըկայ վիճակ մի, ուր մարդ ընտելուած լինի դատարկութեամբ ապրիլ, և արդարութեան առջեւ անբասիր մնալ, բաց ի ծանր հիւանդութեանց և հաշմութեանց ատեն. ուր ոչ միայն չէ կարող աշխատիլ, այլ և օգնութեան կը կարօտի, որուն օգնել ամեն մարդու պարտքն է, քանզի իւր ընկերն է:

Ասոնք բաղմալիւ դարերու փորձով հաստատուած ճշմարտութիւններ լինելով ոչ կրնան հերքուիլ և ոչ ալ երկար փաստերու կարօտ են, քանզի ամենօրեայ փորձերով և կենդանի ապացոյցներով շրջապատուած ենք:

Արդ քանի որ մարդկութեան համար այսպէս է, կեղեցւոյ պաշտօնեայք ալ իբրեւ մարդիկ են թակայ են անշուշտ այս պարտուց, և ազատ չեն երբէք նորա զանցառութեան առթիւ գալիք չարիքներէն. ուրեմն կեղեցուկանն ալ թէ իբրեւ Աստուծոյ արարած, և թէ իբրեւ մարդ՝ պէտք է աշխատի և իրեն յանձնուած պաշտօնը կատարելու համար գործէ. պէտք է շարունակ գործէ. իւր անձը ընտիր կացուցանելու և իւր կեանքը արդարութեամբ վարած և վայելած լինելու համար ներուած չէ իրեն երբէք դատարկ կենալ. հանգիստն անգամ իւր անմեղ զբաղումը պէտք է ունենայ. իսկ իբրեւ Աստուծոյ եկեղեցւոյն պաշտօնեայ, ինչպէս ամեն լաւութեանց մէջ, նոյն պէս և աշխատութեան մէջ իւր անձը, միտքն ու սիրտը սուրբ պահելու, արդարութեամբ ապրելու, հաւատացելոյ օրինակ լինելու համար պէտք է գործէ և սուաւել ևս գործէ, աշխատի անխոնջ և շատ անգամ անբուն: Չը

գիտնալու բան չէ այս վասն զի, թող որ Յիսուս Քրիստոս օրինօք պատուիրած և օրինակով ալ ուսուցած է, այլ և բանականութեան լոյսը ըսել տուաւ երբեմն հեթանոս փիլիսոփայ բանաւտեղծի մը թէ՛ « Հասարակաց վրայ հոգ ու խնամք տանելու պաշտօնն ունեցողն չի վայելը որ գիշերն 'ի լոյս ննջէ »: Հապա դու քեզ համար ի՞նչ պիտի ըսես ո՞վ եկեղեցւոյ պաշտօնեայ որ ոչ թէ միայն գիշերը, այլ և ցերեկն 'ի բուն դատարկ անցընելէ զատ շատ անգամ քնով կը դանդաղիս, կամ դատարկաբանութեամբ և կամ խաղերով ու զբօսանքներով կը զբաղիս, որք չեն վայելեր քեզ, վասն զի քեզ յանձնուած է ժողովրդեան հոգւոյն փրկութեան ամենամեծ հոգը: քու մէկ փոքրիկ զանցառութիւնդ, անզգուշութիւնդ և անհոգութիւնդ կրնայ ժողովրդեան սրտին մէջ անբուժելի վէրքեր բանալ: Սորա ճշմարտութիւնը միթէ չէք տեսնէր ժողովրդեան մէջ ամեն օր, չէք համոզուիր, որ ժողովրդեան գայթակղելոյն, 'ի հաւատս տկարանալուն և շատ անգամ մեծամեծ մեղքերու մէջ ինկնելուն պատճառը դուք էք, ուրկէ ոչ դուք և ոչ այլ որ կարող է հանել:

Եկեղեցւոյ պաշտօնէին չի վայելը դատարկ մնալ. իւր հոգեւոր պաշտաման մէջ յեղգութիւնը իւր քրէական յանցանքն է: Ինչնար է որ մարդ հոգեւոր պաշտաման մէջ զբաղել ուզէ, և գործ չէ խալ ըսէ, քանզի շարունակ գործելու առիթներ ունի՝ քանի որ ժողովուրդն յաջորդական է, և մէն մի հոգւոյ փրկութիւնն անգամ մեծ խընամոյ և հսկողութեան կը կարօտի. իսկ եթէ լինի որ իրօք իւր յատուկ պաշտօնն ու վիճակը հանապաղ աշխատելու ջափ զբաղումն չի մատակարարեր, (որ անհնար է) սէտք է հոգ տանի և իրեն զբաղելու և հաւատա-

ցելոց օգտին համար գործ գանէ և ան գործ չի կենայ:

Ինչպէս յառաջ ալ ըսինք, մեր պաշտօնն է (Կստուծոյ աւետարանն ու անոր փրկաւետ օրէնքները քարոզել հաւատացելոց և անհաւատից, ուսուցանել զնոսա, մխիթարել, քաջալերել, յանդիմանել, բժշկել զտկարացեալսն 'ի հաւատս և հաստատել, այս գործերու վերայ մտածող անկեղծ և հաւատարիմ պաշտօնէին գործ չի պակսիր: Եւ շարունակ կը զբաղի սուրբ Վիրք ընթերցասիրելով, նախնեաց ողջամիտ վարդապետութեանց մէջ յածելով, որովք զաշխարհ աշակերտեցին. կը խոկայ ժողովրդեան վիճակին վերայ, անոնց ախտերը և մնասակար հակամիտութիւնները կը նշմարէ, միշտ ժամանակին կը հասնի ախտից վերայ եւ դեռ հօտին մէջ չի ճարակած՝ դեղն ու դարմանը կը հոգայ, կը խնամէ կը կազդուրէ և կ'ուզէ, նա իւր հօտին մէջ կը ծաւալէ մտաց լոյս և անարատ վարուց կենսաբոյր անուշատութիւն, և այս ամենը կը յաջողի հեղութեամբ, խոնարհութեամբ, քաղցրութեամբ, սիրով և երբեմն աստուածային օրինաց նախանձախնդրութեամբը վառուած բորբոքած, ու չէ թէ կատաղի կրից բորբոքմամբ, ամբարտաւանութեամբ և անհատական վրէժխնդրութեան վատ ոգւով:

Սորա այնպիսի գործեր են, որովք շարունակ զբաղած կրնան լինիլ եկեղեցւոյ պաշտօնեայք, հովիւք և այն, — Տէր, Հայր սոբբ, Սբաղան, Վերապապիս, Լեւնապապիս, Վիկարիոս, — և այլն խոշոր անուններով փոքրիկ սպասաւորներն ու անպիսան ծառայիքը. բայց չի մոռնանք ըսելու որ այդ գործերով ըզբաղելու համար կամք և ձեռնհասութիւն կուզէ. նոցա սյոթմեան անգործութեանց բուն պատճառն անձեռն-

հասութիւնն է, և եթէ ձեռնհասներ ալ կան ամբարտաւանութեամբ կամք և յօժարութիւն չունին, քանզի կը կարծեն, որ իրենց վնասութիւնն ու փառաւորութիւնը անգործ ու դատարկ բազմելով կը լինի, կամ ժողովրդեան մէջ շքեղ և ահաւոր երեւնալով, որ խիստ սխալ է և թերամիտ ողորմելիներ ու սնտախ կարծիք, քանզի իրաւ է, որ ժողովուրդը շատ անգամ այդպիսի չնչին երեւոյթներէ կը շանայ, բայց այնչափը հերիք չը սեպեր, ամենէն տկարամիտն անգամ երբեմն կը դատէ, ու կը դատասպարտէ, շատ տեսիլներ, գործեր և փառքեր կարող են ժողովուրդը զարմացնել, բայց չեն կարող նորա ուշքն ու սիրտը միանգամայն գրաւել: Պարտաւոր ենք յիշել, թէ մենք այս պաշտօնին մէջ չի մտած ի՞նչ կը լսէինք և ի՞նչ կը խօսէինք անգործ և դատարկասուն պաշտօնէից վրայ, և կամ ընդհանրապէս ի՞նչ կը պահանջէինք եկեղեցւոյ պաշտօնեայնէրէն, անշուշտ նոյնը և ալ աւելին պիտի խօսին մեր վրայ և պիտի պահանջեն մեզմէ, քանի որ մենք նախապէս արդէն եղածներուն չէինք հաւնիր և կանոններ կը տայինք նոցա:

Ժողովուրդն զմեզ անգործ կուռքեր շինելու համար չէ, որ կը որոշէ, կ'ընտրէ, և երկրաքարշ վիճակէ մը կը հանէ կը բարձրացնէ և իւր վերայ հսկող կը դնէ. այլ հարկաւ ակնկալութիւն մի ունի, տկարութիւն մի, կարօտութիւն մի ունի, և անշուշտ կըս պատէ, որ մեր գործունէութեամբը լեցնէ իւր կարօտութիւնը, ակնկալութիւնը և զօրացնէ իւր տկարութիւնը, գոհ և ուրախ լինի իւր վիճակին մէջ, խաղաղ և մխիթարեալ լինի ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ, և ահա այն ատեն կականածի, այո՛, կը փառաւորէ, և կը սքանչանայ:

Սակայն այս ականածութիւնն ու յարգանքը ներսէն, սրտէն, հոգւոյն մէջէն կուգայ և հաճոյք ու բերկրանք կաութէ, այս ականածութիւնը ՚ի Հայրական քաղցր սիրոյ և յերախտեաց աղագած կը լինի որ ամենաքաղցրն ու ամենասիրելին է, և չե՛ թէ ՚ի բռնական խրոխտմանէ և անխիղճ հարստահարութենէ, զրկանքէ և կեղեքումէ, որուն սկիզբը երկիւղ, տապնասք և սըրտի վրդովումն ու վախճանը վրէժխնդրութիւն և հատուցումն է. . . .

Այո՛, Հայրք, գործելու կոչուած ենք, չէ՛ թէ դատարկութեան, գործեր յանձնած է մեզ Աստուած, և ժողովուրդը. ժրութիւն և արթնութիւն կը պահանջէ մեզմէ Վարձրեալը, օգնութիւն կ'աղաղակէ ժողովուրդը, ինչ չի՛ տակաւին անշարժ և խուլ կըմնամք այս անդիմադրելի պահանջմանց և հըզօր ձայնից առջեւ, որք կարող են իւրենց հատուցումը փութացնել. մին իւր փառաց անարգութեան և միւսը իւր յուսոյն ՚ի դերեւելնելուն համար:

Ո՛ր էք, Հովիւք Հայոց, զձեզ փնտռող թշուառն ո՛ւր պիտի գանէ, մէկերնիդ սենեակնիդ քաշուած ցերեկ ատեն կը ննջէք և պատուիրած էք, որ քովերնիդ մարդ չի մտնէ. բայց դու գործ ունիս, եկող խեղճին խնդիրն ստիւ պողական է, կամ հոգւով և կամ մարմնով վտանգեալ է քու Հայրական օգնութեանդ դիմած է, եթէ դու զբեղ կը պահես, նա որո՞ւ դիմէ. այլ քու հոգդ չէ. խորդա՛ ուրեմն դու՝ քեզ համար այդ վտանգաւոր քնոյն մէջ. քու վտանգդ ալ Աստուծոյ և ժողովրդեան հոգը պիտի չ'լինի, դուն ալ քու կարօտութեանդ օրը բեհալ պիտի մնաս. . .

Ուրիշ մը իրեն անձին անվայել չը քեղութեամբ զարդարուած գեղանրկար և ոսկեզօծ կառքի մը մէջ պինդ կոթնելով հարուստի մը թեւին նըստ:

տամ է ահաւոր կերպով, սրարշաւ նը
 ժողովները արագութեամբ կը քաշեն
 կառքը, աղքատը կամ յառաջուց կը
 ահաճելով, կամ հեռիէն նշմարելով, որ
 իւր բարեխնամ Հայրը, Աստուծոյ կող-
 մանէ կարգուած իրեն անտեսը այն
 կողմէն կ'անցնի՝ ճանապարհին վերայ
 գանգնած, ճիտը ծռած ձեռները բա-
 ցաց կողկողագին կ'աղերսէ, բայց
 Հայր, դու գիտես ինչ կ'ընես, մի
 կարծեր որ թաքուն կը մնայ, գիտես
 քեզ աղերսող զաւկիդ դէմ ինչպէս
 կը վարուիս. — Ահ, երեսդ կը դարձը-
 նես, որ չի տեսնես քովինիդ հետ խօս-
 քի կը բռնուիս, որ այդ քու սրտիդ
 ատելի տեսարանն անցնի, և այն խեղճը
 խաբուի և կարծէ թէ չ'տեսար և քու
 վրայ միշտ նպաստաւոր յուսով ապրի,
 առանց որ մը իւր անխկալութիւնը պսա-
 կուած տեսնելու. բայց գիտցիր որ քու
 այդ փառքիդ մէջ յայնժամ խիստ ցած
 ու նուաստ երևոյթ մի ունիս, պզգալի է
 այդ ժամանակի քու տեսքդ՝ նողկալի և
 արհամարհելի ես ամենուն. ամօթ է
 Հայր, այդ չէ քու գործդ . . . :

(Թշուառ, տգէտ և հարստահա-
 րեալ ժողովրդեան մը վերայ կարգուած
 հովիւ մը գիտեմ, որ թէպէտ երիտա-
 սարդ և կարճահասակ էր, թէպէտ բը-
 նութեամբ աշխոյժ, վառվռուն և գոր-
 ծունեայ էր, և իւր յախուռն համար-
 ձակութեամբը եթէ ուղէր շատ բար-
 բարոս հարստահարիչներ կը սոսկայը-
 նէր ու զսպել կուտար, սակայն իւր
 այս յատկութիւնքը չարաչար ՚ի գործ
 դնելով խաբէբայութեամբ և հայհոյիչ
 լեզուով չիկայ տեղ մի ուր նա իւր դի-
 ւական ոտքերով կոխած լինի և գայ-
 թակղութեան հետք մը թողած չը լի-
 նի: Այս անարժան անձին կեանքը հա-
 մարեայ թէ չարեաց շղթայ մի է որոց
 և ոչ մէկը արժան կը համարիմ այս
 տեղ յիշել, բայց միայն ինձ ըսած մէկ

խօսքը, ուրկէ կրնայ հասկցուիլ իւր
 զգացմունքը: Սի օր երբ իւր առաջ
 նորդարանի բակին մէջ կը շրջէինք, այս
 անձը պանծանօք իւր քաջագործու-
 թիւնները կը պատմէր ինձ, առանց
 միջոց թողու, որ դիտողութիւն ընեմ.
 Բայց իւր պատմութեան վերայ ինքն
 սքանչացած, մէկէն սրտանց բացա-
 գանկելով մի սա խօսքերն ըսաւ, — «Ախ,
 ափսոս չէ ինձ նման քաջասիրտ մէկու
 մը, որ այսպիսի անկիրթ ժողովրդեան
 մը մէջ աննշան կեանք մը կը վարեմ,
 եթէ ես Պօլիս ամիրայի մը տուն դիա-
 ֆէթի երթամ, փառաւոր պատիւ, հա-
 մարեմ կերակուրներ կը վայելեմ և լի-
 ուամ'ալ փշիլբասի կ'առնեմ. բայց ափ-
 սոս, իմ յարգս չեն գիտեր», ըսաւ և քո-
 վէս սահեցաւ առանց ժամանակ թողու,
 որ բան մի ըսեմ, թէպէտ ես ապշած
 կեցած էի, չէի հաւատար ականջիս,
 որ այսչափ պանծալի գործեր ընողն
 այսպիսի նուաստ անխկալութիւն ու-
 նենայ: Արդ ինչ կարող է յուսալ ժո-
 ղովուրդ մի իւր առաջնորդէն երբ այս
 պիսի սիրտ կը կրէ և դեռ չ'գիտեր թէ
 ինչ է իւր կոչումը, իւր անձին նշա-
 նակութիւն տալ կուզէ և ամիրայի մը
 թեկին տակ ամբիլ կը ցանկայ, ինքզինքը
 քաջ կ'անուանէ և գործելու ատպա-
 րիւնէն խոյս կուտայ, մինչդեռ հազա-
 րաւոր ժողովուրդք իւր շուրջը բոլո-
 րած իրեն յարած են (քանզի դեռ
 նոր էր և յաջողած էր խաբել): Աւր
 փառք, պտակ, անմահական պատիւ,
 մշանջնաւոր յիշատակութիւն իւր
 շուրջը կը թռչտին եւ ոտից ներքեւ
 կը թափին, ինքը շաղած դէպ ՚ի
 Վոսթորի ափուները աջոյն մէջ սեղ-
 մուելիք ոսկւոյն կը հայի և բերնին
 ջուրերը կը վազէ: Ախոս քեզ որ այն
 փառաց ու անմահութեան կեանքը ան-
 նշան համարելով՝ զրկուեցար և բոլո-
 րովն մատնուեցար իրօք աննշան կե-

նայ, սակայն երանի՛ այն ժողովրդեան
և Հայոց աղբին, որ քեզմէ ազատե-
ցաւ, քանզի բարեբաղդաբար ալ
պոշտօնեայ չես. և երանի՛ թէ բնա-
եղած չըլլայիր, որ քու անկայել գոր-
ծոյդ պատճառաւ եղած գայթակ-
ղութիւնները տեղի չէին ունենար,
և որչափ մեծ երջանկութիւն էր աղ-
բին եթէ քեզիպէսներն ալ քու բաղ-
դիդ հանդիպէին:

Տակաւին ո՞ր կը գտնուիք, Հորբ.
բարձր ու շքեղազարդ ազարաններու
մէջուր աղբատը չէ կորող մոնել: քան-
զի դրան սեմոց վրայ կոխելն անգամ
պղծութիւն կը համարուի և թշուառը
գանակոծ կ'արտայտուի անկէ. հապա
գնւ, ո՞վ պաշտօնեայդ եկեղեցւոյ, դու
անօգնական թշուառին պաշտպանը,
դու որո՞ւ համար զգեցած ես այդ ու
րոշեալ ձեւդ, ինչո՞ւ մանր փակուեր
ես այդ տեղ, դու գործ չունիս. Այս,
կ'ըսէ, գործ ունիմ,

— Եւ ի՞նչ է գործդ.

— Հիմա նարս կը խաղամ, յաղ-
թելու վերայ եմ, միտքս մի չփութէք.

— Բայց Հայր՝ այդ քու գործդ չէ...

— Բիշ մը ետքը աղային հետ ըզ-
բօնելու ալ պիտի երթամք.

— Բայց պաշտօնդ դքեզ կը կոչէ.

— Ե՛հ, հիմա խօսելու ժամանակ
չունիմ, ըսինք ես:

Ախտն, դեռ այդ տեղումնքը կը
դեգերիք, անձնարան՝ Հովիւներ, դեռ
ձեր կոչման վերադառնալ չէք զիջանիր,
տակաւին այսչափ ազդեցութեան փու-
ղերը ձեզ լսելի չեղան. չէք տեսներ
որ Տիրոջ ահաւոր սուրը պատենէն
եղած է, և ձեր ու ձեզմով ալ ժողովը
դեան գլխուն վրայ թերաքամ կը կե-
նայ. Հովիւք եկեղեցւոյ, մեր մեղաց
համար ժողովուրդը կոտորածի մատ-
նուած է, մեք հովիւքս մեղանչած
եմք, անմեղ ոչխարաց կոտորածը մեր

սիրտը տակաւին չի՞ պիտի շարժէ,
տիտն...

Անգործ հովիւներ, եկեղեցւոյ
փառքն ու պարծանքն ըլլալու տեղ ինչ
չո՞ւ նախատինքն ու անարգանքը կը լի-
նիմք. եթէ մեք զայն անարգելու չենք
խղճեր, միթէ շատ բան է որ նա եւս
զմեզ անարգէ, մեծ պատիժ մը տուած
կը լինի երբ նախատանօք անպատիւ
կ'ընէ զմեզ. Այս, խիստ մեծ է, խիստ
անտանելի է այս՝ զոր մեք կը կրեմք,
բայց բաղդատելով մեր իրեն հասու-
ցած վշտին, տակաւին նա խիստ գը-
թութեամբ կը վարուի, մեղմ է դեռ
իւր խրատու հարուածը, որով եթէ
չգգաստանամք ու տակաւին անհոգու-
թեան, անգործութեան և անտարբե-
րութեան մէջ մնամք, գուցէ աւելի
չարագոյնը գործադրել ստիպուի իւ-
րաւամբք: Ուրեմն Հորբ իմ, գոր-
ծել պէտք է որ անբասիր մնամք.
գործել պէտք է, որ Որբաղան Առա-
քելոյն և Ժրաջան մշակին պէս ըսելու
կարող լինիմք, « Գործ իմ դուք էք
ի Բրիստոս... »: Գործել պէտք է
որպէս զի Աստուծոյ ժողովուրդը իւր
սահմանուած սրբութեան մեծու-
թեան և փառաց հասնի: Ո՛հ, որչափ
սրտառու է Առաքելոյն սա խօսքը,
« Վերստին երկնեցից մինչև նկարեցի
ի ձեզ Բրիստոս »: Երգարեւ գործել
պէտք է, միանգամայն Աստուծոյ ժո-
ղովուրդն Աստուած ծնանելու համար
երկունք կրել պէտք է:

Սիթէ ծա՛նր բան է, որ մեր պար-
աուց պահանջածը գործենք, ո՛չ, այդ
բան մի չէ, մեք սրտրտաւոր ենք գոր-
ծել, եթէ հարկն ստիպէ մինչեւ ան-
գամ ապրելու համար ձեռագործ մը,
արհեստ մը ունենալ և գործել հաց
ձարելու, ժողովրդեան վրայ չի ծան-
րանալու և աշխատութեան մէջ ալ
անձամբ օրինակ լինելու համար: Ուշա-

դրուածիւն դարձնենք անգամ մի Մ. ռաբելոյն հետեւեալ խօսքերուն եւ տեսնենք թէ ի՞նչ սուրբ վատահու-
թեամբ և խղճի քաղցր հանդարտու-
թեամբ մը կը խօսի. «Որպէս դայեակ մի
որ սնուցանիցէ մանկունս, նոյնպէս և
մէք գթայաք ՚ի ձեզ, հաճոյ թուէր
մեզ տալ ձեզ, ոչ միայն զաւետարանն
Մտուծոյ, այլ և զանձինս մեր. քանզի
սիրելիք մեր եղէք: Յիշէք եղբարք ըզ-
վաստակն մեր և զձան. զի զայդ և շե-
րի գործէս վասն լծանաւալոյ ուսի ՚ի
յէնջ և քարոզէաք ձեզ զաւետարանն
Մտուծոյ. դուք ինքնին վիայք էք և
Մտուած, որպէս սրբութեամբ եւ
արդարութեամբ եւ անբծութեամբ
ձեզ հաւատացելոցդ եղեսաք:» Ուրիշ
տեղ մը նորէն կ'ըսէ. «Ղուք ինքնին
գիտէք զի զպէտս իմ և որոց ընդ իսն
էին պաշտէին յեռաւ այս:»

Կը տեսնէք, Մ. ռաբելալը իւր անձն
անգամ չի խնայեր, իսկ մէք ժողովը
դեան հոգւոյն կերակուրն ալ կը խը-
նայենք. զորպիսի պարզութիւն, ի՞նչ
անկեղծութիւն և ճակատաբաց հա-
մարձակութիւն է Մ. ռաբելոյնը որ գի-
շեր ու ցերեկ աշխատեցայկ'ըսէ, ձեզմէ
մէկուն վրայ չի ծանրանալու համար:
Ղարուս մէջ կը գտնուի արդեօք մէ-
կը որ ժողովրդեան վերայ ծանրացած չը
լինի և որ զժողովուրդը սիրած ու
ժողովրդէն սիրուած լինի. այս չըլլալէ
զատ ցաւալի է, որ կղեր բառն առակ
նշաւակի եղաւ հրապարակի մէջ, յա-
մօթ անարգելոց՝ և յանարգութիւն
անարգողաց, ՚ի նախատինա ներկայիս,
՚ի սարսափ և ՚ի զղուանա աղագային:
Մյօր հաղուողիւս կը համարուի եւ
կեղեցւոյ պաշտօնեայ մի որ ամբաս-
տանութեան ենթարկուած չը լինի.
այնու ամենայնիւ ժողովուրդը իւր կա-
րօտութիւնը կը զգայ, դարձեալ զմեզ
կ'ընդունի, զմեզ կը խնամէ, կը կերակրէ

և մեր պէտքերը լի ու լի կը հոգայ,
առանց կարօտութիւն թողելու, որ
մէք ձեռագործով զբաղինք. իսկ մէք
առանց գործելու կը դիզենք կը կու-
տակենք ժողովրդեան արիւնն ու քրը-
տինքը. մէ, և ի՞նչ սրտով, ի՞նչ խը-
ճով պիտի վայելենք այն սնունդը, զոր
ժողովուրդը շատ անգամ կը տայ, ա-
ռանց բան մը ընդունած լինելու. ի՞նչ
բարբարոս և անագորոյն սիրտ է այն
և ի՞նչ վայրենական անմարդասէր ըզ-
գացումն է, որ չբաւոր ժողովրդէն պա-
հանջէ իւր պահանջքը իբր իրաւունք,
իսկ իւր հոգեւոր պարտուց մէջ թե-
րանայ, իւր հովուութեան գործը, ու-
սուցչութեան պաշտօնը, խնամակա-
լութեան հոգն ու տքնութիւնը և մա-
տակարարութեան աշխատութիւնը ե-
րեսի վրայ թողած քնով և անարատչած
խաղերով պարապի: Ինչպէս սնունդ
պիտի ստանայ մարդ այդպիսի անար-
դար վատասիւ մը, սրճափ մեծ չարէք է
և անթողլի յանցանք, երբ մէկը աղքա-
տին հացը յափշտակէ, մանաւանդ երբ
նորա տեղ ուրիշ բան մի չի գնէ, որ
այն թշուառին քաղցը յագեցնէ. պէտք
է գիտնաք որ նոցա մէկ կաթիլ առ-
տասուքը ձեր բոլոր գոյութենէն աւելի
արժէք ունի, անմեղին հառաչանաց
մօտ ամբարիշտ պաշտօնեայ մի (ինչ
աստիճանէ ալ որ լինի) դիւրացնելի
փոշի է: Ս'էք ի՞նչ իրաւամբ, զոր
դարութեան օրէնքով առանց աշխա-
տելու պիտի ուտենք, քանի որ չաշխա-
տողին հաց չի կայ. ի՞նչ է մեր առաւե-
լութիւնը կամ արժանիքը որ նա աշխա-
տի և զմեզ կերակրէ, հոգայ և խնա-
մէ. յիրաւի մեծ է մեր արժանիքը,
անչափ է մեր առաւելութիւնը. բայց
մեր պաշտօնին մէջ գործելով, ու չէ
թէ փափկութեանց մէջ յօրանալով
արդեամբ, ու չէ թէ բանիւ լոկով,
այնպէս որ առանց մեր գործոց քա-

բողը մենք լինելու կամ ցածութեամբ խարտաւիղակներ որսալու, ժողովուրդըն ինքնին զգայ, ճանչնայ եւ սիրով ու կամօք տայ ինչ որ պիտի տայ, տուածը տուգանք չի համարի, այլ տալու ատենն հաճոյք զգայ. բայց հիմայ երկիւղած պաշտօնեայ մը ժողովուրդէն բան մը առնելու կը խղճահարի, քանզի գիտէ թէ դժգոհութեամբ պիտի տան, վասն զի ծանր բեռներու պէս եղած են կրօնաւորք իրենց անգործութեամբը, որչափ աղետալի է այս վիճակը, յորում կը տագնապիմք այսօր. ինչեր կը խօսի ժողովուրդը երբ առաջնորդ մի պտղի ժողովելու կ'ենէ, ինչ մեղքեր ինչ հայհոյութիւններ 'ի պատճառս մեր անհոգութեան կը գործէ ժողովուրդը, երբ տաներեց մի սահմանեալ ժամանակներ իւր ժողովուրդին այցելութեան երթայ կամ երթալ դառնալէն վերջը. մարդու սիրտ չը վերցնէր մանր նկարագրել և զգայուն սրտեր չեն կարող առանց մեծ վիտի լսել, ըստաներուս բոլորին ալ ներկայ օրինակներ ունիմք բայց անձնականի չգպելու համար ընդ աղօտ անցնիլը լաւ է :

Սեղմէ ո՞ր մէկը պիտի կարողանայ համարձակ և ճշմարտութեամբ ասել թէ գիշեր ցերեկ աշխատեցայ և մանուկ սնուցանող դայեկի մը պէս ձեր վրայ գութ և սէր ունեցայ և կամ որո՞ւ համար պիտի կրնանք ասել թէ « Բրիտանոսով իմ գործս դուք էք » : Ինչ անոյշ վստահութիւն, ինչ երջանիկ ակնկալութիւն է որ սրբազան Սուրբերայն հոգին կը տածէ և ինչ սնկեղծ ու խղճի կատարեալ հանգարտութիւն է, որով կը համարձակի ասել. « Օ ընթացան կատարեցի, զհաւատան պահեցի, այսուհետեւ կայ մնայ ինձ արդարութեան պատին » : Թող ամեն պաշտօնեայ ինքնիրեն գայ, խորհի, իւր

կեանքը անաչառապէս քննէ, պիտի կարողանայ արդեօք անկեղծ վստահութեամբ ըսել հաւատարիմ աշխատող պաշտօնէի մը բերնին արժանաւոր այս խօսքը : Սակայն եթէ համարձակի մէկն ըսել, չէ որ իւր անարժան գործոց ցանկը 'ի յանդիմանութիւն իր կեղծ ու պատիր խաբէութեան իրեն պիտի կարգացուի. իւր կոչմանն արժանաւոր ընթացքի մէջ չի գտնուիլը երեսը պիտի զարնուի. իւր ծուլութիւնը և անհոգութիւնը իրեն դատաւոր պիտի լինի, և իրեն յանձնուած հոգաբարձութեան կամ տեղը մնալը կամ անկարգ խառնաշփոթութեան մէջ լինելը իւր ստութիւնը պիտի խայտառակէ, անոր համար չի պիտի կրնայ վստահիլ գէթ ըսելու թէ՛ « Վառայք անպիտանք եմք, զոր ինչ պարտն էր առնել՝ արարաք » : Ինչո՞ւ, — վասն զի պարտք եղած բանէն բան մի ըրած չէ, այլ ամեն պէտք եղածները երեսի վրայ թողած է անհոգութեամբ, որուն համար այսպէս կը խօսի Յովհանն վարդապետ. « Բանդի արտաքոյ իրաւանց է և անտեղի բոլորովին, ոչ ըստ արժանի իշխանութեանն գնալ կոչման, կամ պղերգաբերիլ, և թերահոգ առ դնել յոր հաւատացաւ հոգաբարձութիւն նմա » :

Եւ արդարեւ անտեղի է, չը գործել և ապրիլ, իրեն յանձնուած պաշտօնը հաւատարմութեամբ չի կատարել, և տակաւին բաղբաղանօք մարդկանց մէջ երեւելու համարձակիլ. չը գործել, արդիւնք չը տալ և իբրեւ յափշտակիչ այլոց վաստակն ուտել, ինչ կրնայ անուանիլ այսպիսի գործ և գործող մը, թերեւս խիստ դատած չենք լինիր երբ գործը ոճիր և գործողն եղեւնագործ անուանենք, քանզի այն պիտիք ուրիշ անուն չունին : Սի վըտանաք պաշտօնակիցք իմ, դեռ ամենքը

չըսի և չըսիտի կրնամ բռնել, քանզի կը խնայեմ ձեր տկարութեանը՝ գիտնալով որ չը պիտի կրնայք տանիլ : Թուղունք ուրեմն որ Առաքեալը իւր միւս վտահաւորութիւնն ալ պարծանօք յայտնէ, և ինչպէս Թեոսաղոնիկեցւոց ստահակութիւնը կը յանդիմանէր, թող իւր օրինակովն զմեզ ալ կշտամբէ, թերեւս ամաչենք . « Եւ ոչ ձրի ուրուք զհայ կերպք , այլ ջանիւ և վատաւորով բղձայդ և լոյսեղ գործէաք՝ վասն ճանրանալոյ ումէք ՚ի ձէնջ , ոչ թէ չունէաք իշխանութիւն , այլ զի զանկէս օրինակս առաջոք » Եւ ինչպէս ինչեւ Բեռն , քանզի մինչդեռ առ ձեզն իսկ էաք՝ զայս պաւտուրէաք ձեզ , թէ որ ոչն կամիցի գործել , և կերիցէ մի » :

Կը տեսնէք , պատուական Հարք , որ սրբազան Առաքեալը իւր ունեցած իրաւունքը ամեն տեղ չի գործադրեր , իւր իշխանութիւնը միշտ չի բանեցնէր միանգամայն և իւր պատուիրածը օրինակով ցոյց կուտայ կը գործէ եւ գործել կուտայ , և ահա այս է Վրիստոսի ճշմարիտ աչակերտին մէկ յատկութիւնը , առնել և ուսուցանել , այս տեղն է իւր մեծութիւնը , « Եւ որ արտացէ և ուսուցէ , նա մեծ կոչեացի » : Որով ՚ի պահանջել հարկին կարող կը լինի նոցա ստահակութիւնը սանձել , և ահա ասկէց յայտնի է որ ինչու մեր ժամանակի ժողովրդականք անուղղայ կը մնան և ինչ է մեր անհամարձակութեան պատճառը , որ չենք կարող նոցա գործերը երեսնին զարնել , յանդիմանել և ուղղել . քանզի կը տեսնեմք , որ նոյն յանցանօք մեղսակից եմք այնմ , զոր կը յանդիմանեմք , և երբ փոխադարձ անկէ ալ կը յանդիմանուինք իսկոյն կը խռովինք , սրտերնիս կը վշտանայ և իբր թէ եթէ նա չիխօսէր կամ թաքուն մնար մեր յանցանքը , մենք յանցաւոր չի պիտի համարուէինք , այս

յիմարական ցնորքով նոցա զմեզ յանդիմանելը անարգանք մը և իբր եղեռնական մատնութիւն մը համարելով անզուսպ և անհանդուրժելի բարկութեան կրիւք վարակեալ կատաղութիւն կը խօսիմք և ալ անձնական վրէժխնդրութեան կը դարձնեմք գործը , որով նորա հոգին կը վիրաւորեմք , քան թէ կը բժշկեմք չար օրինակ կը լինիմք քան թէ յուղղութիւն կ'աճեմք . ուստի գիտնալով որ մեր ապարդիւն խօսքը ազդեցութիւն պիտի չընէ , սկսած ենք շատերնիս անարգ ցածութեամբ մեր կիրքերն ու կամքերը պաշտելու համար ժողովրդեանն ալ շփել , բրածը ողաւատութիւն չի համարիլ , սուտ ու փուտ պատճառաբանութեամբ արդարացընել , որ նա ալ մերինն աչք գոցէ . շատ անգամ ոմանք կրօնաւորք իրենց ստուութեան , չարութեան եւ խաբէութեան գործիք կ'ընեն ժողովրդական մի , որպէս զի իրենք արդարունան , և ահա այս ցաւալի վիճակին մէջ է եկեղեցւոյ պաշտօնեութիւնը , մինչեւ անգամ պաշտօնեայ մի եթէ երեսնատեան և ժողովրդեան մէջ տեսնուած պակասութիւններն պարզմտութեամբ յայտնէ , ոմանք ուղղակի իրենց վրայ առնելով , փոխանակ գողալու և շնորհալի լինելու , կը ցաւին քարոզէն և զինքը փոխել կուտան , և կամ ՚ի պատճառել զպատճառս մեղաց ընելով , այս ինչն ալ կ'ընէ , դուն ալ կ'ընես կ'ըսեն . ցաւալի է այս արդարեւ , բայց պատճառ նոյն իսկ պաշտօնեայք են :

Եւ ինչպիսի յուսոյ այն պաշտօնեայն որ եպիսկոպոսանալու համար իւր վը կայսականն ինքը կը գրէ և զինքն Յիսուս Վրիստոսի հետ բաղդատուելով նորա նման և հաւասար կը համարի , իբր թէ իւր երկնային քարոզութեամբն եւ լուսաւոր վարդապետութեամբը անհաւատներն ու անկրօնները ՚ի լոյս

առտուածգիտութեան դարձուցած է, իբր թէ իւր եղած տեղերէն հոգեւոր ու մարմնաւոր աստուծոյ հալածական ըրած է, և վերջապէս ինչ որ ըրած էր (Յիսուս՝ գուցէ բան մի ալ աւելի ինքն ըրած է, (միայն խաչուիլը և յարու- թիւն առնելը կը մնայ գուցէ այդ ալ եպիսկոպոսանալէն վերջը կատարելու համար սրահած է) :

(Շարունակէի :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՔ Ի ԼԵՍՈՒՆ ԶԻԹԵՆԵԱՅ

Ասկէ յառաջ Սիօնի միջոցաւ ծա- նուցինք թէ՛ Չիթենեաց լերան արեւ- Լեւեան կողմն Սուսաց ազգին գնած արտին մէջ Հայկական հնութիւններ կը յայտնուին, և խոստացած էինք յայտնուածները հետ զհետէ ծանու- ցանել ՚ի գիտութիւն հետախոյզ հը նասիրաց (չգիտւ) հաւաստի բացուած տեղերուն նկարագրութիւնը, զոր աստ մանրամասն կը ստորագրեմք : Սուսաց նոր շէնքին փոքրիկ դահլճին ամբողջ յասակը մանր եւ գոյն գոյն մո- զայքներով եւ սքանչելի պատկեր- ներով զարդարուած է, այնքան ըս- քանչելի, որ զգայուն սիրտ կրող ճըշ մարիտ Հայ մի տեսնելով, առանց ար- տաստեաց կաթիլներ աչքէն թորեցը- նելու կարող չէ սնցիկ, մանաւանդ եւ թէ փոքր ինչ ճաշակ ունեցած լինի իւր նախնեաց փառաց և պերճութեանց վրայ : Այս մանր և գոյն գոյն մոզայիք վսեմ նկարները այնպիսի գեղեցիկ յար- մարութեամբ և ճարտարագործ ար- հեստիւ շարուած են, որ գոյները և ստուերները կարծեմ թէ դարուս ա-

նուանի պատկերհաններն իրենց վըր- ձիններով և ներկերով չը պիտի կարու- զանան այնպէս յօրինել, թող թէ մանր քարերով շարել : այլ աւանդ, դարուց և ժամանակաց ողբալի դառնու թիւնը հաղիւ թէ յիշեալ ամբողջ սենեկի նը կարներուն քառորդ մասը թողուցած է : Տարակոյս չկայ թէ նոյն ամբողջ քառա- կուսի ընդարձակ սենեկի նկարուց մէջ, արդի տեսնուածներուն հետ, կային նաեւ այլ և այլ նկարներ և պատկերներ և արձանագրութիւններ, այլ գժբազդ եմք որ քանդեալ և ապականեալ է, թէ և անկեալ և խախտեալ բեկորները Սուսաց փանահայրը ժողովելով իրար յարմարցնել կուզէ, սակայն բան մի չը գուշակուիր : Սնայ մեզ արդ յայտ- նի տեսնուածները ըստ կարի նկարա- գրել : Այս ամբողջ մնացած մասին հիւսիսային կողմն, մէջ տեղը ձերմակ գաւառ-ի մի կանգնած է և գլուխը դէպ ՚ի վեր բռնած, գլխոյն վերի կողմը հս- յակապ շինուածքի մի կամար կը տես- նուի սքանչելի յօրինուածներով, նոյն- պէս ոտքերուն ներքեւ, բոլորակի մի մէջ կանգնած և թեւերը ամփոխած գեղեցիկ արծի- մի, բոլորակի մի մէջ սիրուն Բաբ մի, որուն մաշկապատ ու տից յարմարումը հիանալի է : Երեք չըջանակի մէջ երեք հաստ մեծամեծ յը- կոնք, իւրաքանչիւր չըջանակի մէջ մէկ մէկ հատ, թէ մեծութեամբ և թէ ձեւով իրարմէ տարբեր, որոց թեմե- ըր, թեւերը և կազմուածոց ամեն պա- րագաները ամբողջ կը տեսնուին : Շը- ջանակի մի մէջ երկու ողիւղ խաղողոյ մէկ մէկ կանանչ տերեւներով : Սէկ չըջանակի մէջ երկու սրբալի- պար- լեր, (մեզ անձանթ) և այլ մանր և պէսպէս յօրինուածներ և խաչեր : Հիւսիսային կողմն լայն երեզի մէջ հին հայկական երկաթագիր խոշոր տառերով մի կարգ- գրուած է այսպէս . « ԱՅՍ ԴԻՐ Է Ե-

ԲԱՆԵԼՈՒԳՈՒ ԸՈՒՇԱՆԿԱՆ ՄԱՒՐՆ ԱՐՏԱԻԱՆԱՅ, ՀՈՒԻ ԺԷ: Սոյն սենեկին ներքեւ ութը հատ քարաշէն ստուրերկրեայ գերեզմաններ կան, որ արձակ դռնով մի վար կ'իջնուի, որոց ու մանց մէջ տակաւին մեռելոց ոսկորներ կը գտնուին: Այլը գահլճին հիւսիսային կողմն գտնուած սենեակը կը մրտնես, որուն դարձեալ յատակը մանր մողայքներով յարդարուած կը աւանուի, բայց առանց պատկերի և գրի, աստի կը մոնես արեւելեան կողմը սենեակ մի, դարձեալ յատակը մողայք, բայց տակաւին մաքրուած չէր. սորաներքեւ ստորերկրեայ փոքր կ'քարաշէն այր մի որ քանի մի աստիճանաւ վար կ'իջնայ, նոյնպէս տակաւին անմաքուր, թէև բարաւորին վրայ հայկական տառեր կը նշմարուին բայց չկարդացուիր: Նոր շինուած շէնքին կից արեւելեան կողմն, բաւական մեծ կակ այր մի, որուն հողերը մաքրելէն յետոյ վրան ալ քարուկիր շինուածով այժմ ծածկած են, ուր կը գտնուին տասն և վեց հատ քարաշէն առանձին առանձին գերեզմաններ, որոց հինգն իրենց միաձայլ և երկհատոր կափարիչներով տակաւին ծածկուած են. իսկ մնացեալները բաց և դատարկ, որոց խորտակեալ քարերուն վրայ մէկ կամ երկու հայկական տառեր կը նշմարուին. իսկ ամբողջներուն մէկին վրայ փորուած խաչ մի և քովն ալ գրուած է — ԶՈՋԻԿ, նոյնպէս միւսին վրայ խաչ մի, և եղծեալ և դժուար ընթեռնել տառեր, զոր հաղիւ կարացինք կարդալ. ԱՅՅ Ե ԿԱՓԱՐԻԶ, որ թերեւս ուրիշ անուն լինի: Ասոր դռան առջեւ բացուած է նաև փոքրիկ այր մի, որուն երեք որմոց վրայ երեք մեծամեծ խաչեր նկարուած են, հաւաքալին կողմինը ծեփը թափելով, միայն խաչին պատուանդանը կ'երեւի, իսկ երկուքն ամբողջ: Ասկէ քանի մի

քայլ հեռի փոքրիկ այրի մի մէջ (որ այժմ շինուած և ծածկուած է) դարձեալ մանր մողայքներով գեղեցիկ յորինուած դամբարան մի բացուած է, որ այժմ մաքրուած վանդակով և դռներով պատասպարուած է, շիրմին վրայ մողայիւք արձանագրուած է երկաթագիր տառերով հետեւեալը. «ԲԱՐԵԻԱՒՍ ՈՒՆԵԼՈՅՍ ԱՌԱՅՏՈՒԱԾ ԶՍՈՒՐԻ ԵՍԱՅԻ ԵՒ ԶԵՐԱՆԵԼԻ ՀԱՐՍՍ ԵՍԱՅԵԱՆՍ ԱՐԱՐԵԱՆ ԹՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԵՂԱՅ ԶՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՍ ԶԱՅՍ: Այս անձուկ տեղէն փոքր դռնէկով կը մտնես հիւսիսային կողմն եղած մեծ այրն, որուն մէջ մեռելոց ոսկերք լեցուն են և դեռ մաքրուած չէ: Հողերուն և փլատակներուն ներքեւ գտնուած մողայքները հաւաքած են, և բաւականաչափ կուտած են միանկեան մէջ. բայց յայտմանէ գտնուած են վեց հատ մեծամեծ ջրամբարներ, որ այժմ նորոգած են: Առ այժմ այսքանս բաւական համարելով, եթէ դարձեալ նոր բան մի գտնուի, կը խոստանամք հրատարակել, պատմական ծանօթութեամբ հանդերձ:

ԱՆՁՆՈՒԻՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՅԱՏԱՆԱ

Աղբի մը յառաջագիմու թեան, զարգացման և բարգաւաճելուն ամենա մեծ առիթներէն մին նաեւ ամենէն գլխաւորը հանրաշահ ընկերութիւնք լինելն անուրանալի է. իրաւ է որ շատոնց 'ի վեր մեր աղբին մէջ ալ շատ ընկերութիւններու խոշոր անուններ լուսեցան և նպաստաւոր յոյսերով աղբին սիրտը լեցուցին, բայց դժբաղդաբար նորա յոյսն ապարդիւն թողին, իրենք կորան եւ իրենց անունն ալ:

Առանկ անարդար եւ ասարդիւն ընկերութեանց յիշատակը կարող է վրնասել օգտակարներուն հաստատութեանն ու զարգացմանը, այնու ամենայնիւ բարեւէր և անվճատ սրտերը անկասելի խոն արիութեամբ յօգուտ ազգին և նորա մատաղ սերունդին կը մղին տակաւին առաթուր հարկանելու այն ամեն խոջնդոտներն որք անձնական անարգ շահու բաղձանքէն թելագրեալ արգելք կը դառնան ազգօգուտ հաստատութեանց յարատեւութեան : Այսպիսի արիական մըրցման գովելի փոյթ մը կը տեսնուի Ատանայի ազգայնոց մէջ : Արդէն ուրախութեամբ լսած էինք Անձնուէր առնուն ընկերութեան մը հաստատութիւնը և սրտագինս մաղթած էինք ու կը մաղթեմք միշտ նորա արդիւնաւոր յարատեւութեանը համար . իսկ այս օրերս հասած նամակէ մը բերկրութեամբ սրտի կ'իմանամք որ յաջողակութեամբ կը յառաջանայ նոյն ընկերութիւնը, և սկսած է օգտակար ձեռնարկութիւններու . իշխանք և ժողովրդականք սիրալիր համակրութեամբ ընդունած են սոյն ընկերութիւնք իւր խոհեմ ընթացքն և օգտակար առաջադրութեանցը համար . ուստի Սեպտեմբեր 24 երորդ օրը համակամ հաճութեամբ ժողոված են յեկեղեցին և հանգանակութիւն բանալով ստորագրած ու չափաւոր գումար մի գոյացուցած են, և տակաւին ալ կը շարունակեն . առ այժմ գոյացած արդիւնքը գործածելով փութացեր են Հայերէն, Ղազղիարէն եւ՝ Տաճկերէն լեզուաց դասատուներ բերելու համար Պօլս գրել . կը յուսամք որ Րնկերութիւնը ազգասէր և աշխատասէր դասատուաց հանդիպելով իւր օգտաշար նպատակին կը հասնի եւ Ատանայի մեր ազգայինք ալ քիչ միջոյի

մէջ կը զարգանան ազգայնութեան փափուկ զգացմամբ , օգտակար գիտութեամբ և կրթութեամբ :

Արխեդրեմք Ատանայի մեր համազգի եղբայրներէն որ իրենց մէջ և բուն իրենցմէ ծնած այս բարի զաւակը, այս առաքինի ընկերութիւնը գգուեն ու խնամեն և քաջալերեն, քանդի իրենցմէ ծնած լինելով իրենցմէ պէտքէ սընանի որպէս զի նա ալ իրենց ապագայ սերունդը անուցանէ :

Արքաջալերեմք Անձնուէր Րնկերութեան սրտուարժան անդամներն ալ, որ չի վհատին իրենց մրցման ապարիզին մէջ, արիութեամբ քանան իրենց բարի նպատակին հասնելու, օրինակ ունենալով Պօլսոյ համանուն ընկերութիւնը և գիտնալով որ ամեն մեծ գործեր իրենց մեծամեծ դժուարութիւններն ունին, քաջութիւնը անոնց յաղթելն է : Աստուրեալ գովեստն ու ճշմարիտ փառքը գործոյն յաջող փոխանէն կախումն ունի, այսպիսի գովեստից եւ այսպիսի փառաց արժանի լինելու համար իրօք անձնուէր լինելու է, անվճատ արիութեամբ, ճշմարտութեամբ և արդարութեամբ գործելու է . այն ատեն ձեռնտուութիւնք ալ չեն պակսիր :

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿՐԻՆԿՆԵՐ

Մնայս 5ին ()գոտափաւ Սուրբանին ծնդեան տարեդարձին առթիւ գիշերը ճրագալուսութեան հանդէս կատարեցաւ :

— 8ին տեղւոյս կառավարիչ Սեմ. Նազիթ Փաշան Յարպէ ելնելով հետեւեալ օրը 9ին, երեկոյեան դէմքազարս հատու մեծ հանդիսիւ, և ընկերակցութեամբ պաշտօնաւոր և մեծամեծ անձանց, հանդերձ հիւպատոսաց թարգմաններով և Եասախճիներով :

— Երկն օրը քաղաքս հասաւ Աւստ-
րիայ Վօրդ — Սախի Պ. Հիւպատոսը
ուխտի համար և որ ամսոյս 13ին վե-
րադարձաւ :

— 15 գիշերը ժամը 3ին Օլտեմյուր-
կի իշխանը քաղաքս ժամանեց Նորին
մեծութիւնը ցամաքային ճամբորդու-
թիւն ընել չուղելով Պերութէն բաժ-
նուած էր Ն. Ի. Նիգոլա կայսերա-
զուն դուքսէն որ կուղէր ցամաքաւ
գալ. այս առթիւ Յունաց Ս. Պատ-
րիարքը Նապլուս գնաց Ն. Ս. մեծու-
թիւնը դիմաւորելու. և հոն չգնալով
մինչև Նաղարէթ գնաց, ուրկէ ընկե-
րանալով Կայսերազուն իշխանին ջրջա-
գայել ուղած տեղերը Նապլուս, Յոր-
դանան և այլն ջրջելով ամսոյս 26ին ժա-
մը 8ին Ս. Լըուսաղէմ մօտն Նորին
Բարձրութիւնը ինչպէս նաև Լիհ-
թէմյուրկի իշխանը : Դիմաւորելու
փութացին տեղւոյս Կառավարիչ Ս.
Նազիֆ Փաշան հետեակ և ձիաւոր զո-
րօք, Տէրութեանց Հիւպատոսը, մեր
Ս. Պատրիարքը, քաղաքիս երեսնի ան-
ձինք բոլորն ալ իրենց համադգեստովը :

Գեթսեմանի ձորէն քիչ մի վեր ըն-
դունելութեան համար վրաններ դրու-
ած էին. զինքը դիմաւորել գացող
ներն ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի
պարտ ու պատշաճ յարգանք ընդ ու-
նելէն վերջը Նորին Ս. մեծութիւնը մեծ
հանդիսիւ քաղաքիս արեւելեան (պապ
իւ սպա) սուրբ Լոտուածածնի բոլած
դրնէն մանելով եկաւ ուղղակի Իսուրբ
Յարութիւն, Յունաց Ս. Պատրիարքը
հանդերձ միաբանութեամբ կրօնական
պատրաստութիւններով դիմաւորեցին
և նոյն հանդիսաւոր Թափօրիւ բոլոր
ուխտատեղիքը շուրջ ածելով տարան
Ի Պատրիարքարան. և անտի Ռուսաց
Հիւպատոսարանը գնաց ուր իրեն հա-
մար օթեւան պատրաստուած էր :

Հետէւեալ օրը Համբարձման լեռն
ու Բեթանեայ ջրջեցաւ, գիշերը տե-
ղոյս հիւպատոսներն թեյի հրաւիրեց :
Շաբաթ առաւօտ Ռուսաց վանքի մեծ
եկեղեցւոյն օծման հանդէսը կատարե-
ցաւ. հանդիսապետ էր Յունաց Պատ-

րիարքը և մատակարարար Ս. Խորհրդ-
դոց, Ս. Պատարագ ևս մատոյց յու-
նարէն եւ Ռուսերէն երգեցողու-
թեամբ, ուր ներկայ էր Նորին Ս. մե-
ծութիւնը համադգեստով Նորին Ս. մեծ-
դուքսը կիւրակի գիշեր Ս. Գերեզմանի
վերայ հաղորդուեցաւ, ուր պատարա-
գիչ էր Յունաց Պատրիարքը և մեծ
բաղմութիւն ներկայ էր : Ս. Պատա-
րագի միջոցին Ս. Պատրիարքը Կենաց
փայտի մասունք պարունակող խաչ մի
իւր ձեռօք կախեց Բուքսին կուրծքը
Նոյն օրը առաւօտուն Նորին Բարձ-
րութիւնը Բեթղէհէմ գնաց, և վե-
րադարձաւ, և քանի մի անձանց պա-
տուանշոններ շնորհեց Նորին Բարձ-
րութիւնը չի հաճեցաւ վանուցս այ-
ցելութիւն ընել, այլ աճապարանօք
երկուշաբաթի (30) առաւօտ ժամը 4ին
մեկնեցաւ քաղաքէս, ընկերակցութիւն
Յունաց Ս. Պատրիարքին, Ռուսաց
Հիւպատոսին և բաղմութիւն ձիաւոր
զօրաց, քաղաքիս Ս. մեծ. Կառավարիչն
ալ բաւական տեղ ընկերանալով դար-
ձաւ :

— Նախորդ թուով Յիսուսեան վար-
դապետի մը բողոքական լինելը ծանու-
ցինք, ամսոյս 20ին յիշեալ վարդապետը
տեղւոյս լստինաց պատրիարքական
փոխանարդին աղերսագիր մատոյց որ
զինքը վերստին ընդունին միաբանութե-
ն և քահանայից կարգը. խնդիրքն ընդ ու-
նեցաւ, բայց տակաւին պատարագ ելե-
արգիլուած է : Հաստատուն սկզբունք
չունենալ, կամ սկզբունքը կոյց զոհել
ստեղծել բան է, մարդն աստանդական
կը տատացնէ, կ'երեւի թէ այս անձը
չնին նպատակ մի ունէր, որուն հա-
նելու համար բողոքական եղաւ, բայց
տեսնելով, որ չի սխտի կրնայ հասնիլ, և
հասնիլով որ ոչինչ է իւր խորհուրդը,
ստիպուած է դառնալ :

— Ամսոյս վերջերը սկսան անձրեք
առատութեամբ յաճախել, կը լսեմք
թէ Սար-Սափայի կողմերը քանի մը
հովիւք իրենց ոգևորաց խմբովը դըժ-
բաղդաբար հեղհեղի յորդութեան
կուր եղած են :

Յ Ե Ն Կ

Հ Ո Կ Տ Ե Մ Ի Ե Ր

Իսրայական կրթութիւն իբրեւ առաջին խորհիս	217
ընկերական շինութեան . (շարունակել) .	222
Պաշտօնեայ և պաշտօնավարութիւն .	228
Երկու խօսք Եկեղեցւոյ պաշտօնէից ուղղուած .	237
(շարունակել) .	238
Հայկական հնութիւնք 'ի լեառն ձիթենեաց .	239
Ենթնուէր ընկերութիւն յԱտանայ .	
ՍԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 էրեօէ բաղկացեալ մէկուկէս
ութածալ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէքիտիյէ : հանդերձ ճանապարհի
ծախքովը կանխիկ վճարել :
- Գ. Զատ տեարակ առնել ուղղը : պէտք է ամեն մէկ տարին շոյս դա-
հեկան վճարել :